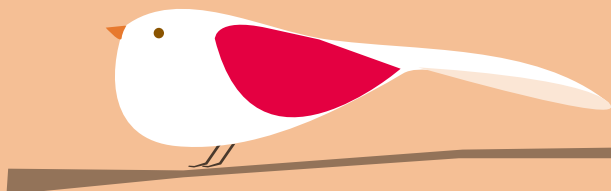

RAPPORT 384

2013

Att fånga undervisnings- tiden med målen i fokus

Garanterad undervisningstid i grundskolan
ur ett huvudmanna- och skolperspektiv

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
telefon: 08- 690 95 76
telefax: 08-690 95 50
E-post: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnr: 13:1329
ISSN: 1103-2421
ISRN: SKOLV-R-384-SE

Grafisk produktion: AB Typoform
Tryck: Elanders Sverige AB
Upplaga: 1 000 ex

Stockholm 2013

Att fånga undervisningstiden med målen i fokus

Garanterad undervisningstid i grundskolan
ur ett huvudmannas- och skolperspektiv

Förord

Denna rapport svarar på ett regeringsuppdrag om den *garanterade undervisningstiden i grundskolan*. Syftet med studien, som ligger till grund för rapporten, är att få kunskap om hur huvudmän och skolor styr, planerar, säkerställer och upplever att eleverna i praktiken får sin garanterade undervisningstid. Rapporten ska också redovisa vilken betydelse undervisningstiden har för elevers resultat.

I projektgruppen har följande personer ingått: Ann Frisell Ellburg (projektledare), Henrik Bengtsson, Ann-Kristin Boström, Stefan Ersson, Helena Herlitz, Hedvig Modin, Linnéa Rask och Anita Wester.

Vi vill rikta ett varmt tack till alla de huvudmän som svarat på enkätfrågor och rektorer och lärare som deltagit i intervjustudien.

Skolverket mars 2013

Anna Ekström
Generaldirektör

Ann Frisell Ellburg
Undervisningsråd

Innehåll

Förord 3

Sammanfattning 6

1. Inledning 11

Regeringsuppdraget – den garanterade undervisningstiden i grundskolan 12

Bakgrund 13

Studiens syfte och frågeställningar 18

Metod och urval 18

Disposition 20

2. Bestämmelser om garanterad undervisningstid och skolors planerade undervisningstid 21

Bestämmelser om garanterad undervisningstid 22

Skolverkets insamling av skolors planerade undervisningstid 26

3. Huvudmannens styrning och uppföljning av undervisningstid 29

Riktlinjer för uppföljning av undervisningstiden 30

Uppföljning genom administrativa system eller andra rutiner 31

Fördelning av undervisningstid 34

Styrning och uppföljning av undervisningstid – en total bild 36

4. Skolor om undervisningstid 39

Fyra utvalda kommuner och tolv skolor 40

System för timplaner och ansvarsfördelning 41

Schemaläggning och uppföljning 44

Inställda lektioner och vikariesystem 48

Skolbyttens inverkan på elevernas undervisningstid 53

Kompensation för utebliven undervisningstid 58

Undervisningstidens betydelse för elevers resultat 59

5. Sammanfattande diskussion 63

Introduktion 64

Variert sätt att styra, planera och säkerställa 65

Diskrepans mellan planerad och faktisk undervisningstid 66

Undervisningstidens betydelse för elevers resultat 69

En komplex skolvardag med två styrande logiker och dilemman 70

Sammanfattning 71

Slutord 72

Referenser 74

Bilagor 76

Sammanfattning

Regeringsuppdrag och empiriunderlag

Denna rapport svarar på ett regeringsuppdrag om den *garanterade undervisningstiden i grundskolan*. Rapporten tar sin utgångspunkt i empiri om huvudmäns, rektorers och lärares uppfattningar om hur den garanterade undervisningstiden styrs, planeras, säkerställs och efterlevs.¹ Rapporten inkluderar tre empiriska delar. Den första är en insamling av planerad undervisningstid från drygt 4 000 grundskolor. Den andra består av enkätsvar från 250 kommunala och enskilda huvudmän kring riktlinjer och planering för säkerställande av elevers undervisningstid. Den tredje består av intervjuer med rektorer och lärare i 12 grundskolor i fyra kommuner.

Huvudmän saknar rutiner för uppföljning av den garanterade undervisningstiden

Enkätstudien visar att majoriteten, 64 procent, av de 250 huvudmän som besvarat enkäten, anger att det saknas skrivna riktlinjer inom kommunen eller hos enskild huvudman för hur den garanterade undervisningstiden i skolorna ska följas upp. Det framgår emellertid också att en del av huvudmannens stöd- eller styrmaterial inkluderar undervisningstid mer indirekt, t.ex. genom riktlinjer för skolpliktsbevakning.

I enkäten uppger cirka hälften av huvudmännen att administrativa system eller andra rutiner används för att följa upp den garanterade undervisningstiden. Även här är indirekta uppföljningar möjliga genom att systemen används för uppföljning av skolplikten, schemaläggning, övrig frånvarohandtering, dokumentation av elevernas kunskapsutveckling och måluppfyllelse, med mera.

Uppföljning av den garanterade undervisningstiden, riktlinjer för hur uppföljningen ska gå till liksom gemensamma timplaner kan ge huvudmannen verktyg för att säkerställa att skolorna efterlever den garanterade undervisningstiden. Enkätresultaten visar att denna kombination av styrinstrument används i störst utsträckning bland huvudmän med ett mindre antal skolor.

1 I kapitel 2 klargörs alla definitioner av garanterad undervisningstid (de 6 665 timmar som eleverna minst ska ha fått när de slutar grundskolan), nationell timplan (hur dessa timmar fördelas i varje ämne totalt) och timplan/-er (lokala timplaner som tas fram av huvudmän och skolor).

Avsaknaden av rutiner kring den garanterade undervisningstiden på skolnivå

I intervjuutsagorna framkommer att organisationen runt framtagandet av timplaner varierar i de besökta skolorna. I studien ingår såväl kommuner där den lokala timplanen är gemensam, som kommuner där skolorna själva lägger upp sin timplan. Orsaker till att timplanen ibland revideras kan t.ex. hänga samman med införandet av den nya läroplanen, Lgr 11, eller att särskilda omständigheter på en skola eller i en kommun påverkar möjligheten att organisera tiden mellan ämnen. Den nationella timplanen och den garanterade undervisningstiden beskrivs av respondenter t.ex. som ett riktmärke att förhålla sig till och som en rättighet för eleverna. Respondenter uttrycker samtidigt fördelar med att inom ramarna kunna vara flexibel och anpassa tiden efter elevernas olika behov.

Diskrepans mellan faktisk och planerad undervisningstid

Skolverkets insamling av undervisningstid visar på en marginell skillnad mellan den nationellt lagstadgade timplanen och skolornas planerade undervisningstid. Variationerna mellan ämnen och ämnesgrupper är också små på det hela taget, med undantag för ämnena bild samt hem- och konsumentkunskap. Ämnena engelska, matematik samt svenska och svenska som andraspråk uppvisar en skillnad på två till fem procent mer planerad tid jämfört med den garanterade undervisningstiden.

Att ha en planerad aktivitet på schemat innebär dock inte alltid att eleverna i praktiken får sin utlovade undervisningstid. Huruvida den faktiska undervisningstiden överensstämmer med den planerade kontrolleras inte enligt intervjuutsagorna. Det hänger samman med skolvardagens komplexitet, visar denna studie. Samtliga skolor har någon typ av timplan, och skolpersonalen utformar sedan scheman som ska konkretisera elevernas veckodagar i minuter relaterat till denna timplan. Men det händer att det planerade schemat ibland måste frångås till följd av t.ex. tematisering och anpassning efter elevers olika behov. Det händer också att ordinarie lärare är borta, vilket kan ha en direkt inverkan på elevernas undervisningstid. Enligt intervjuerna är det ovanligt att lektioner behöver ställas in, men kvaliteten på lektionerna varierar då vikarie-lösningarna på olika sätt påverkar planering och lektionsinnehåll. Vissa ämnen är svårare att hitta vikarier till än andra. Det beror t.ex. på särskilda säkerhetsföreskrifter och brist på ämneskunniga vikarier.

Skolorna har olika strategier för att kompensera den undervisningstid eleverna förlorar vid bl.a. inställda lektioner. Viss undervisningstid får eleverna inte igen. Enligt intervjuutsagorna handlar det snarare om att kompensera för kunskaper som inte hunnits med, elever som halkar efter, vare sig det är p.g.a. förlorad undervisningstid eller ej.

Skolorna har olika organisatoriska lösningar som möjliggör för elever att få extra tid inom ämnen, utanför det ordinarie schemat. Respondenterna uppmärksammar att det kan vara svårt att erbjuda extra tid till alla elever på en skola. Exempelvis så begränsas den extra lektionstiden till lägre årskurser på en av skolorna. I en annan används extra lektioner till elever som halkat efter och inte i samma utsträckning till dem som vill sträva mot högre mål. Begränsningarna förklaras bl.a. med organisatoriska svårigheter, ekonomiska resurser och tillgång till personal. Intervjustudien visar att det i vissa fall tas undervisningstid från somliga ämnen för att kompensera i andra. Respondenterna menar också att det är svårare att kompensera i ämnen som bara ges en gång i veckan, vilket gör att vissa ämnen blir känsligare för förlorad tid än andra.

Skolbyten inverkan på elevernas garanterade undervisningstid

Skillnader i timplanen kan orsaka problem då elever byter skola. Som exempel kan nämnas att skolans val, som kan ta upp till 20 procent av undervisningstiden från andra ämnen, påverkar hur tidsfördelningen i olika ämnen ser ut.² Att skolor planerar undervisningstiden olika kan leda till att en elev som byter skola får delar av olika timplaner, vilket i sin tur kan göra att eleven missar centralt innehåll eller får läsa någonting två gånger.

Hur arrangemanget kring elevers byten ser ut varierar skolorna emellan. Respondenterna upplever att det skett en ökning av elevernas rörlighet mellan skolor och kommuner, vilket gör att skolorna idag arbetar under nya förutsättningar. Den information som följer med då en elev byter skola kan se väldigt olika ut och uppgifter om elevernas undervisningstid i olika ämnen saknas ofta. Intervjuutsagorna visar att det vid skolbyten därför kan vara svårt för skolorna att veta vilken undervisningstid som eleverna har fått.

Intervjuutsagorna vittnar om olika typer av kunskapstester för elever som kommer till en ny skola, främst då vid de naturliga bytena mellan årskurs 5/6 till årskurs 6/7. Testerna fokuserar främst på matematik, svenska och engelska. Intervjuerna visar att skolors olika upplägg av ämnen och ämnesinnehåll över årskurser ibland kan innebära vissa problem. Detta gäller särskilt övergången mellan årskurs 5 och 6, med anledning av att det centrala innehållet är angivet i läroplanen för intervallet 4–6. Skolpersonalen uttrycker osäkerhet kring var de ska lämna över, respektive ta vid, för att det centrala innehållet ska hinnas med innan betygssättningen i årskurs 6. Somliga respondenter förespråkar en ökad reglering av skolornas fördelning av tid i olika ämnen för att underlätta t.ex. vid skolbyten. Andra förespråkar den flexibilitet som de menar redan finns inom dagens regelverk.

2 Se bilaga 1 till skollagen (2010:800).

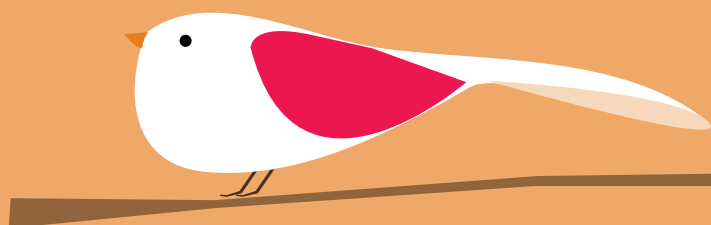
Uppföljning av mål – viktigare än undervisningstiden för elevers resultat

Skolverket har valt att studera sambandet mellan garanterad undervisningstid och elevers resultat genom rektorers och lärares uppfattningar. En statistisk analys är inte möjlig att genomföra. Det beror på att det inte är möjligt att i dagsläget koppla elevers resultat till planerad undervisningstid. För det första för att Skolverket inte samlat in individdata i grundskolan före läsåret 2008/09. För det andra för att skolornas och skolenheternas planerade undervisningstid började samlas in 2011/12.

I intervjustudien framkommer respondenterna menar att undervisningstiden spelar roll för elevers resultat, men skolorna prioriterar att få eleverna att nå målen. Respondenterna uppmärksammar att elevernas olika förutsättningar påverkar deras behov av undervisningstid. Vissa elever behöver mer färdighetsträning för att utvecklas i ett ämne och andra mindre. Hur undervisningstiden organiseras är viktigt för olika ämnens effektivitet, menar respondenterna. I intervjuutsagorna diskuteras kursplanen i förhållande till undervisningstiden i vissa ämnen. Lärarrespondenterna upplever att det kan vara svårt att hinna med allt som står i kursplanen på den tid de har att undervisa.

Att döma av intervjuutsagorna blir just måluppfyllelse viktigare än undervisningstid. Rapporten problematiserar därför dessa två styrande logiker som möts i skolvardagen. De löper som en röd tråd genom samtalen med skolledare och lärare. Det blir också tydligt i diskussioner om elevers resultat. Att uppnå målen i ett ämne överskuggar hur många undervisningstimmar eleverna har fått i ett ämne. Sambandet mellan undervisningstid och resultat blir därför inte självklart på individnivå. Målen tycks med andra ord i praktiken bestämma undervisningstiden och inte tvärtom.

Kapitel 1. Inledning

Inledning

Regeringsuppdraget – den garanterade undervisningstiden i grundskolan

Denna rapport svarar på ett regeringsuppdrag om den *garanterade undervisningstiden i grundskolan*.³ Rapporten tar sin utgångspunkt i empiri om huvudmäns, rektorers och lärares uppfattningar om hur den garanterade undervisningstiden styrs, planeras, säkerställs och efterlevs (se metodavsnittet nedan). Enligt skollagen ska den totala garanterade undervisningstiden för varje elev vara minst 6 665 timmar i grundskolan.⁴ Däremot finns det inte någon reglering kring hur dessa timmar ska fördelas: i vilka årskursintervaller och exakt hur många timmar en elev ska ha i ett visst ämne i en viss årskurs.⁵ Den garanterade undervisningstiden definieras i skolförordningen (2011:185) som den minsta totala undervisningstiden för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan enligt respektive paragraf i skollagen.

Studien visar att det kan vara svårt för skolorna att veta om de lever upp till bestämmelserna om den garanterade undervisningstiden. Genom framför allt rektorers och lärares intervjuutsagor, men även huvudmännens enkätsvar, framträder en brokig väv av dilemman som komplicerar detta. Ett centralt dilemma som intervjuade rektorer och lärare lyfter fram handlar om kluvenheten mellan att å ena sidan utforma och arbeta efter en timplan liksom scheman planerade i minuter, och å andra sidan arbeta i en skolmiljö präglad av ständigt skiftande förutsättningar. Det kan handla om oplanerade händelser som gör att schemat inte följs. Det kan röra sig om lärares sjukdom och brist på vikarie med inställda lektioner som följd, vilket också leder till en diskrepans mellan planerad och faktisk undervisningstid. Det kan även handla om elever som bytt skola och vars tidigare undervisningstid kan vara svår att kontrollera.

3 I regleringsbrevet för budgetår 2012 fick Skolverket i uppdrag att: *"!...!genom fältstudier, undersöka hur den garanterade undervisningstiden efterlevs och säkerställs i ett representativt urval av grundskolor utifrån olika skolhuvudmän och ämnen. Skolverket ska utifrån uppdraget göra en analys av förhållandet mellan elevernas resultat och den garanterade undervisningstiden. I redovisningen ska också annan relevant statistik ingå, t.ex. Skolverkets insamling av skolors planerade undervisningstid. Skolverket ska löpande hålla Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) informerat om arbetet. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 31 januari 2013."* (U2012/1385/S). Uppdraget blev sedan förlängt tom 28 mars 2012. Skolverket har löpande haft kontakt med utbildningsdepartementet och informerat om studiens upplägg.

4 10 kap. 5 § och bilaga 1 skollagen (2010:800).

5 I 9 kap. 4 § skolförordningen (2011:185) regleras att det är huvudmannen som efter förslag från rektorn beslutar om fördelning av undervisningstiden mellan årskurserna.

Skolvardagens komplexitet ställer därför höga krav på rektorers och lärares förmåga till flexibilitet, uppfinningsrikedom och planeringskonst – något som präglar det samtida samhället och den samtida skolan inte minst.⁶

Dessutom är skolan målstyrd, vilket innebär att strävan efter måluppfyllelsen kan överskugga undervisningstiden i praktiken. I stället för att räkna minuter och timmar så ligger fokus på att eleven ska nå målen. Rapporten avhandlar också dessa två styrande logiker: undervisningstid och måluppfyllelse som skolpersonal och elever ska hantera.

Bakgrund

För att ge en bakgrund till studien följer här nedan en tillbakablick hur undervisningstid och timplaner har diskuterats tidigare av myndigheter och forskare.

Flera forskare har lyft fram hur 1980-talet präglades av en avreglering och decentralisering av den svenska skolan.⁷ Skolan gick då från detaljerad statlig standardiserad styrning till mer av mål- och resultatstyrning. Riksdagens beslut 1999 om en femårig försöksverksamhet med utbildning utan timplan följde på flera års diskussioner om timplanens funktion i en mål- och resultatstyrd skola.⁸ Timplanen associerades till ett föräldrat styrningssystem. Behovet av att befrämja nytänkande och flexibilitet, individualisering och skolutveckling var centrala argument i den diskussionen.

Försöket med utbildning utan timplan⁹

Lsåret 2000/01 inleddes en försöksverksamhet med utbildning utan timplan i 900 kommunala grundskolor i 79 kommuner.¹⁰ Meningen var att försöket skulle testa behovet av timplanen i grundskolan. Uppdraget innebar att dessa 900 skolor helt befriades från den nationella timplanens uppdelning i tid per ämne eller ämnesgrupp. Skolorna skulle dock fortsatt följa läroplanen samt

6 Se bl.a. Sundberg, Daniel (2005:28). *Skolreformernas dilemman: en läroplansteoretisk studie av kampen om tid i den svenska obligatoriska skolan*. Växjö: Växjö University Press. Sjöberg, Mats & Westlund, Ingrid (red.) (2005) *Gränslösa tider och tidlösa gränser i skolans vardag*. Linköping: SkapandeVetande, Linköpings univ).

7 SOU (2005:101) *Utan timplan – för målinriktat lärande*. Stockholm: Fritzes.

8 Lundahl, Lisbeth, Mikaela Nyroos och Linda Rönnberg 2005. "När styrningen av tiden blir skolans och lärarnas sak". I SOU 2005:102 s. 55–76.

9 Enligt skolförordningen kallas det så: utbildning utan timplan (se nedan). Andra benämningar om samma försök som görs i rapporten är "försöket/försöksverksamhet med slopad timplan", som används i en av utvärderingarna kring försöket med utbildning utan timplan och av Skolverket vid analyser av resultat. Respondenterna i intervjustudien benämner att de arbetar i en kommun som är "timplanlös". Nu gäller enligt 9 kap. 23 § skolförordningen att Statens skolinspektion får efter ansökan från en huvudman besluta att utbildningen får bedrivas utan timplan på vissa villkor.

10 SOU 2005:101.

arbeta enligt kursplanerna och ge varje enskild elev dennes garanterade undervisningstid om 6 665 timmar. För skolorna innebar bestämmelserna alltså att de förväntades ge eleverna en väl avvägd skoltid samt väl avvägda läsår och skoldagar, men att disponeringen av tid fick bestämmas av skolorna själva. En timplanedelegation tillsattes för att ansvara för försöket och deras uppgift var att leda, stödja och utvärdera verksamheten. Delegationen fick även i uppgift att ”lämna underlag inför regeringens ställningstagande till om och i så fall hur timplanen i grundskolan kan avskaffas”.¹¹

Delegationens slutsats och utvärderingar

Vid avslutat uppdrag var delegationens slutsats att ”timplanen både kan och bör avskaffas”.¹² En avveckling av timplanen skulle enligt delegationen stimulera skolans utveckling och därmed bidra till ökad måluppfyllelse. De menade dock att ett avskaffande av timplanen bör ”kompletteras med andra åtgärder och stödjas av en effektiv implementering”.¹³ Ett avskaffande av timplanen skulle enligt delegationen inte betyda ett uteslutande av tidsplanering utan det skulle endast betyda att ansvaret för tidsplaneringen flyttades från nationell nivå till den enskilda skolan och arbetslaget. Enligt delegationens mening bidrog arbetet utan timplan till en starkare förankring i arbetslaget av ämnen och ämnesgrupper vilket i sin tur bidrog till ökad arbetstrivsel för såväl lärare som elever. Deras utlåtande var att de tendenser som gick att se i försöksverksamheten bidrog till fördjupade pedagogiska diskussioner och ökad förståelse mellan lärare för varandras olika ämnen. I och med att målarbetet fördjupades medverkade detta även till att elevernas föräldrar blev mer delaktiga och informerade om skolans och barnens utveckling. I försöksverksamheten visade sig eleverna ha större inflytande och ansvar över sina studier genom mer självreglerat arbete i form av mer ”elevens tid”, projektarbeten och liknande.

I och med ett eventuellt avskaffande av timplanen föreslår delegationen att det i skollagen bör förtydligas att undervisningen i grundskolan bör omfatta ett visst antal ämnen eller ämnesgrupper för varje elev. Detta för att tydliggöra att varje elev har rätt till undervisning i alla ämnen. Delegationen menar också att ett minsta antal om 6 665 garanterade undervisningstimmar bör fastslås för varje enskild elev. I och med detta bör det i skollagen förtydligas att huvudmannen har skyldighet att kunna redovisa denna minsta garanterade undervisningstid för varje enskild elev.

11 SOU 2005:101, s. 9.

12 SOU 2005:101, s. 163. Detta har emellertid inte skett. En kommun kan dock ansöka hos Skolinspektionen om att få bibehålla utbildning utan timplan. Se 9 kap. 23 § i skolförordningen (2011:185), övergångsbestämmelserna 8–10 skolförordningen (2011:185).

13 SOU 2005:101, s.160.

Utvärderingar av försöket

I timplaneförsökets kölvatten skrevs också antologier. I en av antologiartiklarna återger Lisbeth Lundahl m.fl. politikernas, skolchefers och rektorers perspektiv på försöket.¹⁴ Resultaten visar att flertalet av de intervjuade ser problem med den nationella timplanens styrning. Timplanen betraktas som ett hinder för skolans utveckling. De intervjuade ser att ett slopande av timplanen skulle underlätta strävan att tillgodose elevernas individuella behov för en ökad måluppfyllelse. Samtidigt visar resultaten att det inte finns belägg för att tro att ett målrationaliserande handlande från de lokala aktörerna är tillräckligt för att försäkra sig om en enhetlig riktning för skolorna, menar Lundahl m.fl. Författarna skriver att ett slopande av timplanen medför vissa risker för likvärdighetskravet.¹⁵ De understryker att det är något som kräver noggrann uppföljning och utvärdering. Författarna föreslår att staten bör ge tydliga anvisningar och föreskrifter för skolors redovisning av undervisningstid för att bland annat underlätta vid skolbyte och analys av måluppfyllelse och resursanvändning.

Andra studier om undervisningstid

Parallellt med timplaneförsöket undersökte Skolverket i en nationell kvalitetsgranskning 2001–2002 hur kommuner och skolor säkerställde att varje elev fick den undervisningstid de var berättigade till i grundskolan.¹⁶ Studien visade att det fanns stor variation i tidsorganisering mellan och inom olika verksamheter och huvudmän och skillnaderna förklarades bland annat av ledares och pedagogers olika personliga egenskaper. Resultaten belyste att skolor tog olika ansvar för att ge elever möjlighet att ta igen förlorad lärotid på grund av bl.a. sjukdom. Skolverkets rapport konstaterade att tiden borde behandlas i kvalitetsredovisningen. Skolverket menade också att det kunde finnas anledning att diskutera möjligheten att ersätta den garanterade undervisningstiden med *”en rätt för eleven att få genomföra sina studier i den omfattning och den takt som bäst gynnar hans eller hennes möjligheter att nå målen”*.¹⁷ Detta skulle i sin tur kunna bidra till att större fokus läggs vid utbildningens kvalitativa dimensioner, menade Skolverket.

Undervisningstid har även studerats på kommunal nivå. I en studie av timplaner i Umeå kommun 2005 framträdde stora skillnader i undervisningstid mellan olika skolor. För årskurs 1–3 fanns en skillnad på 171 timmar för den totala undervisningstiden vilket vid ett byte av skola skulle kunna betyda

14 Lundahl m.fl. (2005).

15 Lundahl m.fl. (2005).

16 Skolverket (2003) *Tid för lärande – nationella kvalitetsgranskningar 2001–2002*. Skolverkets rapport nr 222. Stockholm: Skolverket.

17 Skolverket (2003).

att en elev läst tio veckor mer eller mindre än sina nya klasskamrater. Vid en jämförelse av de skolor med högst respektive lägst antal undervisningstimmar visade övergången från årskurs 6 till årskurs 7–9 att skillnaden i undervisningstid var 250 timmar vilket motsvarade drygt 10 veckors undervisning. Även variationen i antal ämnen för olika årskurser visade sig vara stor. Enligt rapportförfattaren Timo Malmberg borde detta beaktas då de stora skillnaderna i tid skulle kunna ha betydelse för elevernas möjligheter att nå målen, inte minst vid skolbyte. Malmberg lyfte fram två skäl till varför tiden borde regleras ur elevsynpunkt, dels för att garantera en minsta tidsresurs enligt riksdagens beslut, dels för att säkerställa en likvärdig möjlighet att nå kursplanernas mål även vid flytt mellan skolor och undervisningsgrupper.¹⁸ Malmberg menade att styrdokumentet visade på den miniminivå av tid som eleven var berättigad för inläring men att detta endast var tänkt att ge likvärdig utbildning i form av lika tillgång, inte nödvändigtvis lika tid.¹⁹

Stockholms stad gjorde 2005 en granskning av elevernas garanterade undervisningstid och lärarnas arbetstider vid fyra skolor inom två av Stockholms stads stadsdelsnämnder.²⁰ Ett syfte var att bedöma om eleverna fick det lagstadgade antalet undervisningstimmar i årskurs 1–9. Granskningen visade att skolorna schemalade fler undervisningstimmar för årskurs 1–9 än vad som regleras i lagen. Granskningen visade dock att det i skolorna inte gjordes någon systematisk uppföljning av om eleverna i praktiken fick sin garanterade undervisningstid, vilket enligt Revisionskontoret vid Stockholms stads mening var en brist.

Studier om undervisningstid på senare tid

I Skolinspektionens regelbundna tillsyn av grund- och gymnasieskolan granskas bl.a. om eleverna erbjuds det garanterade antalet undervisningstimmar som står i skollagen.²¹ Skolinspektionens rapport ”Regelbunden tillsyn 2011” visar att 502 av 722 granskade grundskolor huvudsakligen erbjuder varje elev deras garanterade undervisningstid.

Lärarnas riksförbund visar i en rapport från 2012 att det kan finnas stora skillnader i elevernas undervisningstid mellan årskurser beroende på kommun och skola. Studien fokuserar på hur undervisningstiden i ämnet matematik

18 Malmberg, Timo (2005) *Översyn av skolornas lokala timplane i Umeå*. Umeå: För- och grundskolekontoret, Umeå kommun. (otryckt rapport). s. 3.

19 Malmberg (2005), s. 2.

20 Revisionskontoret, Stockholms stad. (2005) *Granskning av elevernas garanterade undervisningstid och lärarnas arbetstider*. Dnr 420/68-05. Revisionsrapport Stockholm: Revisionskontoret, Stockholms stad.

21 Skolinspektionen (2012). *Regelbunden tillsyn 2011*. Dnr 40-2012:1565. Stockholm: Skolinspektionen.

ser ut i praktiken. Resultaten visar att elever i årskurs 8 fick allt mellan 71 och 125 timmars undervisning i matematik beroende på kommun och skola.²² Var tredje lärare uppgav i intervjuer att elever inte alls eller i liten utsträckning erbjuds möjligheten att ta igen förlorad undervisningstid, vilket Lärarnas riksförbund menar gör att ”timplanens garanti inte gäller i praktiken”.²³

Lärarnas riksförbund lägger i sin rapport fram förslag på hur måluppfyllelsen skulle kunna förbättras genom tydligare styrning av undervisningstiden. De föreslår t.ex. att den nationella timplanen borde ange undervisningstid per ämne och stadium och att kvarvarande dispenser för skolor med slopad timplan bör slopas då den nationella timplanen ”gynnar likvärdigheten och skapar rättvisa förutsättningar för alla elever”.²⁴ Lärarnas riksförbund menar att dagens system med en samlad summa av undervisningstid efter nio år, inte fungerar då dagens skolor ser så olika ut. De föreslår att mål satta för årskurs 3, 6 och 9 måste följas av en motsvarighet vad gäller fördelningen av undervisningstimmar. Dessutom lyfter de fram att: ”tiden är en förutsättning för god undervisning och tillgodogörande av läromedel” och menar att tydligare styrning av undervisningstiden därigenom skulle bidra till förbättrad måluppfyllelse. I studien uppger tre av fyra lärare att undervisningstimmarna i skolan inte utvärderas i förhållande till måluppfyllelsen. Nästan sex av tio lärare och fler än var fjärde grundskolerektor trodde att fasta tidsplaner för respektive skol-stadium skulle förbättra måluppfyllelsen.

I Skolverkets rapport *Utökad undervisningstid i matematik* (2012a) analyseras relationen mellan undervisningstid och måluppfyllelse. Uppdraget från regeringen var att kartlägga och analysera hur en ökning av den garanterade undervisningstiden i matematik kan användas ”för att i så stor utsträckning som möjligt stärka elevernas matematikkunskaper”. Skolverkets slutsats är att den extra undervisningstiden med fördel kan läggas i årskurs 1–3 då utökad tid i de lägre årskurserna bidrar till ökad möjlighet att utveckla en tidig begreppsförståelse och förståelse för beräkningsstrategier. I samband med en utökad timplan i matematik bör huvudmannen följa upp och utvärdera effekten av den utökade undervisningstiden. Skolverket menar att uppföljningen sker genom att det systematiska kvalitetsarbetet fokuserar på såväl undervisningens kvalitet och ändamålsenlighet som på elevernas måluppfyllelse.²⁵

22 Lärarnas riksförbund (2012). *Nationella timplaner – en förutsättning för likvärdig grundskola?* Rapport 2012-01. Stockholm: Lärarnas riksförbund. Studien bygger på 548 telefonintervjuer med rektorer (åk 7–9) och matematiklärare (åk 8) i såväl kommunala som fristående skolor.

23 Lärarnas riksförbund (2012), s. 7.

24 Lärarnas riksförbund (2012), s. 9.

25 En ytterligare skolverksstudie som pågår parallellt med den här har till syfte att ge en nationell bild av hur grundskollärares yrkesvardag ser ut och hur de använder sin tid. Skolverket (2013)(kommande).

Studiens syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är dels att få kunskap om hur huvudmän och ett antal utvalda skolor styr, planerar, säkerställer och i praktiken efterlever bestämmelserna om den garanterade undervisningstiden, dels att få kunskap om vilken betydelse undervisningstiden har för elevers resultat, enligt rektorer och lärare.

Syftet ska besvaras genom följande frågeställningar:

- *Hur styrs, planeras och säkerställs den garanterade undervisningstiden i grundskolan?*
- *Hur efterlevs den garanterade undervisningstiden i praktiken?*
- *Vilken betydelse har undervisningstiden för elevernas resultat?*

Metod och urval

Rapporten inkluderar tre empiriska delar: en insamling av skolors planerade undervisningstid, en enkät riktad till kommunala och enskilda huvudmän kring riktlinjer och planering för att säkerställa elevernas undervisningstid, samt en intervjustudie. I intervjustudien ingår intervjuer med rektorer och lärare i 12 skolor i fyra kommuner kring planering och säkerställande av den garanterade undervisningstiden, liksom hur den enligt deras mening efterlevs i praktiken.

Skolverket har valt att studera sambandet mellan den garanterade undervisningstiden och elevers resultat genom rektorers och lärares uppfattningar. En statistisk analys är inte möjlig att genomföra. Det beror på att det inte är möjligt att i dagsläget koppla elevers resultat till planerad undervisningstid. För det första för att Skolverket inte samlat in individdata i grundskolan innan läsåret 2008/09. För det andra för att skolornas och skolenheternas planerade undervisningstid började samlas in 2011/12.

Insamling av skolors planerade undervisningstid

I rapporten ingår en redovisning av Skolverkets insamling av den planerade undervisningstiden för varje grundskola i Sverige. Skolorna fick fylla i hur undervisningstiden planeras för varje ämne och ämnesgrupp och varje årskurs skolan har. I det insamlade materialet ingår 4 165 grundskolor, motsvarande 90 procent, av sammanlagt 4 616 grundskolor som var verksamma hösten 2011. 91 procent av skolorna med kommunal huvudman och 88 procent av skolorna med enskild huvudman ingår i redovisningen.

Måttet median används i redovisningen avseende hur tiden är förlagd till årskurser och ämnen. Medianen används som lägesmått i syfte att undvika att extremvärden påverkar den genomsnittliga tidsfördelningen för ämnen inom årskurserna. I redovisningen visas en fördelning av den planerade undervis-

ningstiden över nio år. Ingen hänsyn tas alltså till skolors olika årskurssammansättningar, spridning i fördelning av undervisningstid eller till hur de enskilda skolorna relaterar till varandra i fråga om elevers skolbyten. Redovisad tidsfördelning visar därmed inte hur den planerade undervisningstiden i praktiken relaterar till elevers faktiska undervisningstid.

Denna empiridel ska bidra till att besvara frågeställningen: *Hur styrs, planeras och säkerställs den garanterade undervisningstiden i grundskolan?*

Enkät till huvudmän

För att få en nationell bild av hur den garanterade undervisningstiden styrs, planeras och säkerställs har kommunala och enskilda huvudmän fått svara på en webbenkät.²⁶ Enkäten skickades till 313 huvudmän, både kommunala och enskilda.²⁷ Enkätundersökningen inkluderar endast de skolhuvudmän som driver minst två grundskolor. Anledningen till det är att undersökningen ska ge kunskap kring strategier för kontroll av elevers garanterade undervisningstid när elever är fördelade på flera skolenheter.²⁸ Antalet grundskoleelever som går i skolor drivna av huvudmän med minst två grundskolor och som har svarat på enkäten motsvarar cirka 660 000 elever. 250 av huvudmännen besvarade enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 80 procent.

Enkätstudien ska bidra till att besvara frågeställningen: *Hur styrs, planeras och säkerställs den garanterade undervisningstiden i grundskolan?*

Intervjustudie med rektorer och lärare

Intervjuer har genomförts med sammantaget 12 rektorer, två biträdande rektorer och 52 lärare i årskurs 1–5/1–6 och 6–9/7–9 i 12 skolor i fyra kommuner.

Tre frågor från enkäten har utgjort ramen för urvalet av de besökta kommunerna. Svaren på dessa tre frågor omfattar de kommunala huvudmännen, men beskriver även en del av de förutsättningar som gäller för de fristående skolor som är belägna inom kommunens gränser.²⁹ De tre frågorna handlar dels om huruvida det finns skrivna riktlinjer för uppföljning av undervisningstiden inom kommunen. Dels handlar de om administrativa system eller andra rutiner används för att följa upp undervisningstiden samt om det finns gemensamma timplaner för samtliga kommunala grundskolor inom kommu-

26 Se bilaga 1 för utförlig beskrivning av urval och metod.

27 I tre fall gick enkäten ut till ansvarig grundskolechef för en hel skolkoncern, inom vilken flera skolhuvudmän ryms.

28 Skolor enbart för elever med särskilda behov, trots att de enligt den officiella statistiken räknas som grundskolor, är exkluderade (till exempel skolor knutna till behandlingshem).

29 Anledningen till att de kommunala huvudmännens svar har använts till urvalet är att de kommunala huvudmännens verksamheter är geografiskt avgränsade av kommungränserna. Enskilda huvudmän, i synnerhet de stora, kan däremot vara spridda över flera kommuner.

nen (se bilaga 1). I ett första steg har två urvalsgrupper utformats efter följande kriterier:

- kommuner som har riktlinjer eller använder administrativa system eller har andra rutiner för uppföljning samt har en gemensam timplan
- kommuner som saknar dessa tre komponenter.

Inom respektive grupp har därefter två kommuner valts ut som skiljer sig från varandra vad gäller elevantal, dvs. en kommun med lägre elevantal respektive en kommun med ett högre elevantal.³⁰ Då det har varit möjligt har en skola valts som har en elevström riktad mot någon eller båda av de utvalda skolorna med de högre årskurserna.³¹

I intervjustudien ingår kommunala och fristående grundskolor, liksom skolor i kommuner med och utan gemensam timplan samt skolor som med tillstånd bedriver eller har bedrivit utbildning utan att tillämpa den nationella timplanen.

Intervjustudien ska bidra till att besvara frågeställningarna:

- *Hur styrs, planeras och säkerställs den garanterade undervisningstiden i grundskolan?*
- *Hur efterlevs den garanterade undervisningstiden i praktiken?*
- *Vilken betydelse har undervisningstiden för elevernas resultat?*

Disposition

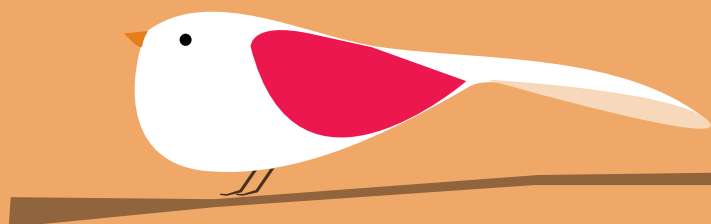
Efter detta inledande kapitel 1, redogör kapitel 2 för bestämmelserna om garanterad undervisningstid samt resultat från Skolverkets insamling av skolors planerade undervisningstid. Det tredje kapitlet redovisar enkätresultaten. Kapitel 4 diskuterar intervjustudien.

Det femte kapitlet är en sammanfattande diskussion av de resultat som framkommit i de empiriska kapitlen, kopplade till studiens frågeställningar. Skolvårdagens komplexitet kommer också att analyseras och hur det påverkar rektors och lärares möjligheter att garantera eleverna undervisningstid i praktiken.

30 Den genomsnittliga skolkommunen i Sverige består av 3 064 grundskoleelever läsåret 2011/12.

31 Se bilaga 1 för utförlig beskrivning.

Kapitel 2. Bestämmelser om garanterad undervisningstid och skolors planerade undervisningstid

Bestämmelser om garanterad undervisningstid och skolors planerade undervisningstid

Inledningsvis redovisar detta kapitel vad skollagen och skolförordningen säger om den garanterade undervisningstiden. Därefter redovisas Skolverkets insamling av den planerade undervisningstiden för varje grundskola i Sverige.

- Då Skolverket i rapporten talar om *garanterad undervisningstid* i grundskolan åsytas de minst 6 665 timmar varje elev ska ha fått när hon eller han slutar i årskurs 9.³²
- Begreppet *nationell timplan* hänvisar till den i skollagen reglerade timplanen som innehåller hur många timmar i varje ämne och ämnesgrupp eleven ska ha fått när hon eller han slutar grundskolan.³³
- Då endast timplan nämns så syftar detta till skolors och kommuners lokala fördelning av undervisningstid, det vill säga den planerade undervisningstiden.
- Med undervisning avses enligt 1 kap. 3 § skollagen sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden.
- Med utbildning avses enligt samma bestämmelse den verksamhet inom vilken undervisning sker utifrån bestämda mål.

Bestämmelser om garanterad undervisningstid

Av skolförordningen framgår att den totala garanterade undervisningstiden för varje elev i grundskolan ska ha varit minst 6 665 timmar när de gått ut årskurs 9. Den nationella timplanen anger hur undervisningstiden ska fördelas på olika ämnen och ämnesgrupper. Den nationella timplanen anger inte fördelningen av undervisningstid mellan ämnen i olika årskurser eller årskursintervaller utan endast en samlad undervisningstid per ämne för grundskolans nio år.

³² Se 1 kap. 2 § skolförordningen (2011:185).

³³ Se bilaga 1 till skollagen (2010:800).

Tabell 2.1. Den nationella timplanen för grundskolan.³⁴ Undervisningstid i timmar om 60 minuter för ämnen och ämnesgrupper totalt.

Ämne	Totalsumma
Bild	230
Hem- och konsumentkunskap	118
Idrott och hälsa	500
Musik	230
Slöjd	330
Svenska/Svenska som andraspråk	1 490
Engelska	480
Matematik	900
Geografi	885
Historia	
Religionskunskap	
Samhällskunskap	
Biologi	800
Fysik	
Kemi	
Teknik	
Språkval	320
Elevens val	382
Totalt garanterat antal timmar	6 665
(Därav skolans val	600)

I skollagen redovisas undervisningstid samlad för naturorienterade ämnen och teknik samt för samhällsorienterade ämnen.³⁵

Av timplanens 6 665 timmar finns det möjlighet för skolorna att använda 600 timmar till skolans val. Vid skolans val får dock antalet timmar i timplanen för ett ämne eller en ämnesgrupp minskas med högst 20 procent.³⁶ Utrymmet för skolans val ska användas för undervisning i ett eller flera ämnen och rektorn beslutar om hur utrymmet ska användas.³⁷ Vid lokalt tillval inom skolans val måste Skolverket godkänna en plan för undervisningen.³⁸

34 Bilaga 1 till skollagen (2010:800).

35 Bilaga 1 till skollagen (2010:800).

36 Bilaga 1 till skollagen (2010:800).

37 Se 10 kap. 4 § skollagen och 9 kap. 9 § skolförordningen (2011:185).

38 Se 9 kap. 10 § skolförordningen (2011:185).

För skolor som har tillstånd att anordna utbildning i grundskolan utan att tillämpa timplanen, gäller inte reglerna kring fördelning mellan ämnen enligt den nationella timplanen. Dessa skolor måste dock följa bestämmelserna om den garanterade undervisningstiden för nio år, dvs. de 6 665 timmar en elev ska ha fått när de går ut årskurs 9.³⁹

I propositionen 2012/13:64 föreslås ändringar i skollagen som innebär en ökning av undervisningstid i matematik i grundskolan med 120 timmar.⁴⁰ Detta innebär därmed även en ökning av den minsta totala undervisningstiden i grundskolan och motsvarande skolformer, det vill säga den garanterade undervisningstiden, till att gälla 6 785 timmar. Den utökade undervisningstiden läggs helt och hållet på matematik. Därmed kommer den garanterade undervisningstiden för matematik att bli 1 020 timmar. Vidare föreslås en reglering som innebär att ämnena svenska eller svenska som andraspråk, matematik och engelska inte ska få minskas vid skolans val. Ändringen föreslås gälla från och med 1 juli 2013.

Preliminära antaganden om undervisningstid

Grundskolans kursplaner innehåller ämnets syfte och centrala innehåll. I det centrala innehållet anges vad som ska behandlas i undervisningen. Det centrala innehållet är angivet för årskursintervallerna 1–3, 4–6 och 7–9. Kunskapskraven anger kunskapsnivån för godtagbara kunskaper och för de olika betygsstegen. Kunskapskraven är myndighetsföreskrifter som fastställs av Skolverket och är angivna för årskurs 6 och årskurs 9.⁴¹ Grundskolans kursplaner och kunskapskraven är därför intimt förknippade med den garanterade undervisningstiden. Skolan måste se till att undervisningstiden fördelas så att eleverna får förutsättningar att nå målen i årskurs 3, 6 och 9.

Skolverket fick 2009 i uppdrag av regeringen att redovisa mot vilka antaganden om undervisningstid kunskapskraven i respektive ämne ska konstrueras.⁴² Grundprincipen för Skolverkets antaganden var att så långt som möjligt utgå från praxis. Förutom en inventering av officiell statistik och av utredningar och forskning inom området samlade Skolverket in uppgifter om skolors tidsfördelning från 65 huvudmän för grundskolor och ett trettioital grundärskolor. Variationen i insamlat material visade att huvudmän och skolor utnyttjar möjligheten att fritt fördela undervisningstiden mellan årskurser. Skolverket gjorde

39 Se 10 kap. 5–6 §§ skollagen (2010:800), bilaga 1 till skollagen (2010:800), 9 kap. 9, 23 §§ skolförordningen (2011:185), övergångsbestämmelserna 8–10 i skolförordningen (2011:185).

40 Regeringen, prop. 2012/13:684.

41 Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

42 Skolverket (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag* (U2009/312/S).

utifrån materialet medelvärdesberäkningar och kunde därmed presentera en sammanställning av hur skolornas genomsnittliga tid i olika ämnen fördelades efter årskursintervaller.⁴³ De preliminära värden som tagits fram gällande antaganden om den undervisningstid som legat till grund för konstruktionen av kunskapskraven, ser ut som följer:

Tabell 2.2. Preliminära antaganden om undervisningstid i grundskolan.⁴⁴

	>åk 3	>åk 6	>åk 9	Totalt enligt nationella timplanen
Bild	100–120		100–120	230
Hem- och konsumentkunskap	30–40		80–90	118
Idrott och hälsa	300–320		180–200	500
Musik	140–160		60–80	230
Slöjd	190–210		120–140	330
Svenska	670–710	500–540	260–300	1 490
Engelska	250–270		200–220	480
Matematik	280–320	280–320	260–300	900
SO	180–220	330–370	300–340	885
NO inkl. teknik	180–220	230–270	300–340	800
Språkval	320			320
Modersmål	160–200		80–120	

Huvudmannens och rektorns ansvarsområden

Det är hemkommunens ansvar att se till att skolpliktiga elever som inte går i dess grundskola på något annat sätt får föreskriven utbildning.⁴⁵ Det kan till exempel ske genom att elever får utbildning i fristående skolor. Huvudmän för fristående skolor har skyldighet att meddela hemkommunen om en elev slutar eller börjar på en av huvudmannens skolor, alternativt om en elev är frånvarande i betydande utsträckning utan giltig orsak.⁴⁶

43 Det betonas dock i rapporten (U2009/312/S) att källmaterialets begränsade storlek inte medger statistiskt tillförlitliga beräkningar och att standardavvikelserna är stora i många ämnen. Skolverket menar i rapporten att de värden som tagits fram måste betraktas som preliminära riktvärden och kan komma att behöva omprövas i det fortsatta arbetet med kursplaner och kunskapskrav.

44 Skolverket (2009), s. 3.

45 7 kap. 21 § skollagen (2010:800).

46 7 kap. 22 § skollagen (2010:800).

Huvudmannen ansvarar enligt skollagen för att utbildningen genomförs i enlighet med lagar och andra författningar.⁴⁷ Huvudmannen har därigenom det yttersta ansvaret för den garanterade undervisningstiden. Det är också huvudmannen som efter förslag av rektorn beslutar om fördelningen av undervisningstiden mellan årskurserna.⁴⁸

Det är huvudmannens ansvar att systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

Även på skolenhetsnivå finns ett ansvar för att kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.⁴⁹ Rektorn beslutar om sin enhets inre organisation. Enskilda ledningsuppgifter får för-läggas på annan personal vid skolenheten om denna har tillräcklig kompetens och erfarenhet för uppgiften.⁵⁰

Skolverkets insamling av skolors planerade undervisningstid

Hösten 2011 påbörjade Skolverket en insamling av den planerade undervisningstiden för varje grundskola i Sverige. Skolorna fick fylla i hur undervisningstiden planeras för varje ämne eller ämnesgrupp och för varje årskurs. I det insamlade materialet ingår 4 165 grundskolor av sammanlagt 4 616 grundskolor (90 procent) som var verksamma hösten 2011. 91 procent av skolorna med kommunal huvudman och 88 procent av skolorna med enskild huvudman ingår i redovisningen.

Den planerade undervisningstiden per årskurs, ämne och ämnesgrupp

Tabell 2.3 nedan visar hur många timmar som grundskolorna planerar för varje ämne, ämnesgrupp och årskurs. Summan av den planerade undervisningstiden per årskurs visar hur den totala undervisningstiden ökar högre upp i årskurserna. Samtidigt visar tabellen relationen mellan planerad undervisningstid per ämne och ämnesgrupp för de olika årskurserna. Längst ut i tabellen finns en kolumn med den nationella timplanen för varje ämne.

47 2 kap. 8 § skollagen (2010:800).

48 9 kap. 4 § skolförordningen (2011:185).

49 4 kap. 3, 4 §§ skollagen (2010:800).

50 2 kap. 10 § skollagen (2010:800).

Tabell 2.3. Den planerade undervisningstiden i timmar per årskurs, ämne och ämnesgrupp (median) och nationell timplan

Ämne	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Planerad tid	Nationell timplan
Bild	18	18	24	30	30	32	35	35	35	257	230
Hkk	0	0	0	0	24	18	21	40	32	135	118
Idrott och hälsa	47	47	52	59	59	60	65	65	65	519	500
Musik	24	24	24	27	27	24	25	24	27	226	230
Slöjd	0	0	47	48	48	48	45	46	47	329	330
Svenska eller SVA	238	237	223	190	178	160	99	95	96	1516	1 490
Engelska	12	18	35	72	76	75	71	71	72	502	480
Matematik	101	105	107	108	110	107	95	95	95	923	900
SO	60	71	82	100	105	107	112	111	119	867	885
NO	52	60	71	84	89	95	111	114	119	795	800
Språkval	0	0	0	0	0	48	89	89	90	316	320
Elevens val	22	24	36	42	42	47	52	52	53	370	382
Summa	574	604	701	760	788	821	820	837	850	6 755	6 665

Den nationella timplanen i relation till den planerade undervisningstiden
 Tabell 2.4 nedan visar hur den planerade undervisningstiden, summerad för varje årskurs på nationell nivå, totalt sett skiljer sig från den garanterade undervisningstiden. Totalt skiljer sig den planerade undervisningstiden och nationella timplanen endast marginellt. Variationerna mellan ämnen och ämnesgrupp är små på det hela taget, med undantag för ämnena bild samt hem- och konsumentkunskap. Ämnena engelska, matematik samt svenska och svenska som andraspråk uppvisar en skillnad på två till fem procent mer planerad undervisningstid än den garanterade undervisningstiden.

I relation till den totala summerade mediantiden för varje årskurs är det tydligt vilka ämnen och ämnesgrupper som tar det största utrymmet i undervisningen. I årskurs 1 upptar ämnena svenska och svenska som andra språk samt matematik mer än hälften av den planerade undervisningstiden. Utrymmet för dessa ämnen minskar högre upp i årskurserna och upptar drygt en femtedel av undervisningstiden i årskurs 9. Den planerade undervisningstiden för ämnen inom NO- och SO-ämnesgrupperna ökar för varje årskurs.

Den planerade undervisningstiden för ämnen som hem- och konsumentkunskap, språkval och slöjd kommer in i planeringen högre upp i årskurserna medan undervisningstiden för ämnet musik är relativt jämnt fördelat mellan årskurserna.

Tabellen nedan (tabell 2.4) visar hur den planerade undervisningstiden fördelar sig mellan årskursintervaller. Den planerade undervisningstiden för respektive ämne och ämnesgrupp överensstämmer med Skolverkets preliminära antaganden om undervisningstid som låg till grund för konstruktionen av kunskapskraven i grundskolan.⁵¹

Tabell 2.4. Planerad undervisningstid fördelat på årskursintervaller

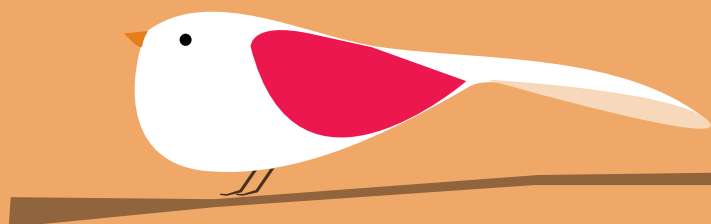
Ämne	Årskurser			Summa
	1-3	4-6	7-9	
Bild	60	92	105	257
Hkk	0	42	93	135
Idrott och hälsa	146	178	195	519
Musik	72	78	76	226
Slöjd	47	144	138	329
Svenska eller SVA	698	528	290	1 516
Engelska	65	223	214	502
Matematik	313	325	285	923
SO	213	312	342	867
NO	183	268	344	795
Språkval	0	48	268	316
Elevens val	82	131	157	370
Summa	1 879	2 369	2 507	6 755

Insamlingen av den planerade undervisningstiden visar att det är liten skillnad mellan den nationella timplanen och skolornas planerade undervisningstid, sett till ett genomsnitt för ämnen och årskurser.

Som tidigare nämnts så visar inte denna sammanställning hur den planerade undervisningstiden i praktiken relaterar till elevers skolgång. Det som redovisas är en genomsnittlig fördelning av undervisningstid efter ämnen och årskurser där ingen hänsyn tas till skolors olika årskurssammansättningar, spridning i fördelning av undervisningstid eller till hur de enskilda skolorna relaterar till varandra i fråga om elevers skolbyten.

51 Skolverket (2009).

Kapitel 3. Huvudmannens styrning och uppföljning av undervisningstid

Huvudmannens styrning och uppföljning av undervisningstid

Följande kapitel handlar om hur den garanterade undervisningstiden i skolorna styrs och följs upp på huvudmannanivå. Syftet har varit att i enkäten få svar på hur *huvudmannen* reglerar och följer upp den garanterade undervisningstiden i skolorna. Därför har frågorna i denna enkätundersökning riktats till centralt placerade personer på en mer övergripande nivå inom kommuner och hos enskilda huvudmän. Enkäten skickades ut till 313 huvudmän, både kommunala och enskilda.⁵² 250 av dem besvarade enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 80 procent. För mer information om undersökningens urvalsram och svarsfrekvenser, se Bilaga 1.

Kapitlet redovisar först förekomsten av skrivna riktlinjer för huvudmannens uppföljning av den garanterade undervisningstiden, samt hur denna uppföljning går till enligt huvudmannen. Därefter presenteras resultat från enkäten om hur huvudmännen uppfattar att undervisningstiden fördelas i deras skolor. I anslutning till resultaten presenteras ett antal kommentarer från respondenterna. De är hämtade från enkätens öppna svarsalternativ och nyanserar eller tydliggör de övriga enkätresultaten.

Riktlinjer för uppföljning av undervisningstiden

Nästan två tredjedelar (64 procent) av de huvudmän som besvarat enkäten anger att det saknas skrivna riktlinjer för hur de ska följa upp den garanterade undervisningstiden i skolorna. Resterande tredjedel (90 huvudmän) anger att skrivna riktlinjer tas fram inom kommunen eller inom den enskilda huvudmannens organisation. Tabell 3.1 ger mer information om hur riktlinjerna tagits fram bland dessa huvudmän.

Tabell 3.1. Riktlinjer för huvudmannens uppföljning av den garanterade undervisningstiden. Antal och andel huvudmän.

	Antal	Andel %
Riktlinjer framtagna på kommunstyrelsenivå	3	3
Riktlinjer framtagna på förvaltningsnivå/ nämndnivå/huvudmannanivå	55	61
Riktlinjer framtagna på annan nivå	32	36
Totalt	90	100

⁵² Tre av dessa huvudmän är koncerner, vilket i praktiken innebär att enkäten i dessa fall gick ut till ansvarig grundskolechef för en grupp av huvudmän.

Tabell 3.1 visar att cirka 60 procent av de huvudmän som har riktlinjer, har tagit fram dessa på förvaltnings- eller nämndnivå (för kommunala huvudmän), eller på en övergripande huvudmannanivå (för enskilda huvudmän). Av övriga nivåer som anges i enkäten kan till exempel nämnas skolområdesnivåerna (rektorsgrupper) eller de lokala nivåerna (enskilda skolledare eller rektorer) som några av de mest vanliga. Endast ett fåtal av de kommunala huvudmännen har angett att det finns någon dokumentation på den högsta politiska nivån inom kommunen (kommunstyrelsen). I frågan som ställdes i enkäten var det möjligt att markera flera alternativ, dvs. i de fall riktlinjerna är framtagna på mer än en nivå. Endast två respondenter gjorde detta. Svaren från dessa har i tabellen ovan enbart förts till den högre av de två nivåerna (förvaltningsnivå/nämndnivå/huvudmannanivå).

Frågan i enkäten avsåg om det finns skrivna riktlinjer hos huvudmännen som särskilt är framtagna för uppföljning av den garanterade undervisningstiden. Det lämnades utrymme i enkäten för respondenterna att ytterligare kommentera sina svar. Det framkommer i dessa öppna svar att det även finns stöd- eller styrmaterial som indirekt inkluderar undervisningstiden. I svaren anges också att beslut om timplaner tas på politisk nivå och på detta sätt blir styrande för verksamheterna. Följande citat illustrerar detta:

”Kommunen har tagit fram riktlinjer för skolpliktsbevakning, däremot inte specifikt skrivit om uppföljning av garanterad undervisningstid.”

”Särskilda riktlinjer för att följa upp undervisningstiden finns inte, men det finns en timplan som barn- och utbildningsnämnden beslutar om. Denna är utgångsläget när vi gör vår personalplanering inför kommande läsår för att garantera elevernas undervisningstid.”

Uppföljning genom administrativa system eller andra rutiner

Nästan hälften (48 procent) av de huvudmän som besvarat enkäten anger att administrativa system (eller andra rutiner) används för att följa upp den garanterade undervisningstiden i skolorna. Det motsvarar 121 huvudmän. Dessa fick besvara frågan på vilket sätt denna uppföljning sker. Svaren sammanfattas i tabell 3.2.

Tabell 3.2. Uppföljning av garanterad undervisningstid genom administrativa system eller andra rutiner. Antal och andel huvudmän.

	Antal	Andel %
Uppföljning av elevgrupper och enskilda elever	57	47
Uppföljning av enbart elevgrupper	54	45
Uppföljning av enbart enskilda elever	10	8
Totalt	121	100

Tabell 3.2 visar att det är vanligast att administrativa system (eller andra rutiner) används för uppföljning av undervisningstiden för elevgrupper. Det sker dels genom att endast elever i hela grupper följs upp, till exempel klasser, årskurser och skolenheter. Men det kan också ske i kombination med att enskilda elever följs upp. Nio av tio respondenter anger att uppföljningar sker på gruppnivå, eller på grupp- och individnivå samtidigt. Noterbart är att nära hälften (45 procent) av huvudmännen anger att de inte följer upp att varje elev får den garanterade undervisningstiden.

I enkäten redovisades dels frågor som handlar om förekomsten av uppföljning av elevgrupper respektive enskilda elever, vilket tabell 3.2 ovan illustrerar. Dels redovisades vad det är i elevernas undervisningstid som följs upp. I tabell 3.3 nedan ingår endast de 121 huvudmän som i enkäten anger att administrativa system (eller andra rutiner) används för uppföljning av den garanterade undervisningstiden på elevgruppsnivå eller på elevnivå. Flera svarsalternativ kunde anges i enkäten. Därför redovisar tabellen antal och andel huvudmän som svarat inom respektive kategori.

Tabell 3.3. Uppföljning av garanterad undervisningstid genom administrativa system eller andra rutiner. Antal huvudmän.

	Antal	Andel %
Genom uppgifter om elevernas frånvaro	105	87
Genom uppgifter om elevernas måluppfyllelse	73	60
På annat sätt	31	26

Anm. Andel huvudmän av det totala antalet huvudmän (121 st.) som följer upp undervisningstiden via administrativa system/andra rutiner.

Tabell 3.3 visar att det allra vanligaste svaret från respondenterna om på vilket sätt den garanterade undervisningstiden följs upp (via administrativa system/andra rutiner) är att elevernas frånvaro registreras. Nästan samtliga (nio av tio) av de huvudmän som följer upp elevgrupper eller enskilda elever anger att uppföljningen sker genom att uppgifter om elevernas frånvaro registreras. Sex av tio anger att det är måluppfyllelsen som följs upp. I drygt hälften av fallen följs både frånvaro och måluppfyllelse upp. Cirka en fjärdedel av de respon-

denter som anger att det sker en uppföljning av undervisningstiden, hänvisar till andra sätt att genomföra denna på. De vanligaste är de schemaläggningar som görs och som ligger till grund för uppföljning.

I de allra flesta kommuner finns ett eller flera administrativa system för uppföljning av olika slag. Det är dock inte alltid fallet att dessa används för att följa upp den garanterade undervisningstiden, även om det skulle vara möjligt. Uppföljningar sker också i andra former, till exempel genom olika typer av schemaprogram eller att scheman lämnas in och kontrolleras. Följande citat är hämtat från enkätundersökningen och avspeglar dessa förhållanden:

”Som en del av vårt systematiska kvalitetsarbete har vi rutiner för uppföljning av skolplikten vilket indirekt blir en uppföljning av den garanterade undervisningstiden. Vi har också rutiner och ett administrativt system för schemaläggning och frånvarohantering, för alla kommunens grundskolor, som också skapar förutsättningar för uppföljning av den garanterade undervisningstiden. Det finns även för kommunens skolor ett administrativt system där lärarna dokumenterar elevernas kunskapsutveckling och målpuppfyllelse.”

Från enkäten har frågan om förekomsten av skrivna riktlinjer och administrativa system/andra rutiner kopplats samman, för att se hur vanligt det är att dessa styr- och kontrollsystem inom kommunen eller hos den enskilda huvudmannen finns på plats samtidigt. Tabell 3.4 nedan redovisar resultaten. Notera att det totala antalet respondenter uppgår till 250, dvs. det totala antalet huvudmän som besvarat enkäten, och att procentandelen av detta antal är beräknad för respektive form av uppföljning (eller kombination av).

Tabell 3.4. Styrning och uppföljning av garanterad undervisningstid. Antal huvudmän.

	Antal	Andel %
Skrivna riktlinjer för uppföljning	90	36
Uppföljning genom administrativa system/andra rutiner	121	48
Skrivna riktlinjer för uppföljning + uppföljning genom administrativa system/andra rutiner	65	26

Anm. Andel huvudmän av det totala antalet huvudmän (250 st.).

Resultatet från tabell 3.4 visar att cirka en fjärdedel av respondenterna har både skrivna riktlinjer och administrativa system (eller andra rutiner) för att följa upp undervisningstiden på huvudmannanivå. Det är emellertid, totalt sett, fler huvudmän som genomför en uppföljning via administrativa system (eller genom andra rutiner) än vad det är som skriver ner riktlinjer för huvudmannens uppföljning av den garanterade undervisningstiden.

Fördelning av undervisningstid

Såväl den planerade som den faktiska fördelningen av undervisningstiden mellan ämnen och årskurser kan se olika ut, men sker i regel utifrån en timplan eller ett schema. Dessa kan vara gemensamma för huvudmannens skolor, men i många fall är de inte det. En skola, eller flera skolor inom en kommun, kan dessutom arbeta helt frikopplad från den nationellt reglerade timplanen (se kapitel 2), även om de ändå bedriver undervisningen utifrån en gemensam (lokal) timplan. Med ”gemensam timplan” avses ofta en grundtimplan som ligger fast för skolorna. Ett friutrymme finns därutöver inom respektive skola där avvikelser kan förekomma från den gemensamt antagna timplanen. Citaten nedan är hämtade från enkätens öppna svarsalternativ och visar exempel på den töjman som finns inom systemets ramar:

”Gemensam ramtimplan för stadsdelen finns. Avvikelser från denna är dock tillåtna, främst uppåt.”

”En kommungemensam grundtimplan finns och inom ramen för den fördelar varje skola eller skolområde sin egen specifika timplan.”

I tabell 3.5 redovisas respondenternas svar i enkäten på frågan om i vilken grad huvudmannens skolor arbetar med gemensamma timplaner. Notera att ”gemensam timplan”, som visats ovan, kan tolkas något olika mellan de olika respondenterna.

Tabell 3.5. Förekomsten av gemensamma timplaner för huvudmannens grundskolor. Antal och andel huvudmän.

	Antal	Andel (%)
Gemensam timplan för alla skolor	170	68
Gemensam timplan för en del av skolorna men inte alla	32	13
Ingen gemensam timplan	46	18
Ingen uppgift	2	1
Totalt	250	100

Som tabell 3.5 visar är det vanligast bland huvudmännen att deras grundskolor har en gemensam timplan för samtliga skolor. Cirka 30 procent har endast en delvis gemensam timplan eller ingen gemensam timplan alls. Skillnader i

timplanen inom ett skolområde kan orsaka problem då elever byter skola.⁵³ Som exempel kan nämnas att användningen av skolans val, som kan ta upp till 20 procent av undervisningstiden från andra ämnen, påverkar hur tidsfördelningen i olika ämnen ser ut. I dessa fall är det viktigt att elevens planerade och faktiska undervisningstid ses över. Några röster om detta från huvudmännen i undersökningen följer nedan:

”Alla områden har sett över sina timplaner från 1–9 så att eleven ska få sin garanterade undervisningstid men problem uppstår när eleven byter skola utanför området vilket är vanligast när de väljer till åk 7 eftersom det kan vara lite olika mellan våra områden.”

”Grundskolorna uppfyller idag den garanterade timplanen, men för att underlätta elevbyten mellan skolorna tas en reviderad och gemensam timplan fram.”

Andra huvudmän redovisar i enkäten hur organisationen kring att garantera elever deras undervisningstid styrs genom en typ av garanterad undervisningstid för varje ”stadium”, det vill säga särskilda brytpunkter i årskurs 3, 6 och 9. I citaten nedan beskrivs hur timplanens fördelning kopplas samman med den garanterade undervisningstiden:

”För att kunna garantera varje elev den undervisningstid man har rätt till i respektive ämne har vi därför valt att göra en gemensam timplan för alla skolor. Den anger hur mycket undervisning eleverna ska ha i varje ämne fram till och med år 3, år 6 respektive år 9. Fördelningen av tid mellan stadierna följer Skolverkets antaganden om undervisningstid, som låg till grund för Skolverkets konstruktion av kunskapskraven i den nya läroplanen.”

En av enkätens frågor rörde huruvida timplanen förändras i stor utsträckning och om detta sker ofta. För att få en bild av hur vanligt förekommande förändringarna är ställdes frågan med avsikt att läsa av situationen under en given tidpunkt, under vårterminen 2012. Nedan presenteras hur huvudmännen svarat på frågan. Fler än ett svar per huvudman var tillåtet, varför svarsfrekvensen redovisas per kategori av förändring, och där det totala underlaget utgörs av 250 huvudmän.

53 Notera att en kommunal huvudmans skolor ligger inom ett geografiskt avgränsat område (kommungränsen), medan en enskild huvudmans skolor kan vara spridda över landet. Det betyder att en fristående skola som t.ex. tillhör en koncern och som anpassar sin timplan till den som gäller för kommunala och andra fristående skolor i skolans närhet, snarare än till skolorna inom koncernen, kan underlätta skolbyten i detta avseende.

Tabell 3.6. Förändringar enligt huvudman i skolors timplan, vårterminen 2012.
Antal huvudmän.

	Antal	Andel %
Förändring genom skolans val	31	12
Förändring genom en ökning av den totala undervisningstiden	26	10
Förändring på annat sätt	85	34
Ingen förändring, behov fanns inte	101	40
Ingen förändring, av annan anledning	26	10
Vet inte	10	4

Anm. Andel huvudmän av det totala antalet huvudmän (250 st.).

Tabell 3.6 visar att fyra av tio respondenter anger att det inte fanns några behov av att förändra fördelningen av undervisningstiden under vårterminen 2012. En av tio anger att det inte genomfördes några förändringar av andra anledningar, till exempel att de planerades för ett senare tillfälle eller att en revidering mot nya lagar hade ägt rum inför höstterminen 2012. Flera huvudmän anger också att en översyn av timplanen pågick eller skulle påbörjas.

Av de förändringar som genomfördes var det ungefär en lika stor andel (cirka en tiondel) som anger att det skett genom att skolans val hade utnyttjats, som att öka den totala undervisningstiden. Men andra sätt att förändra anges i enkäten, till exempel att omfördela ämnen mellan olika årskurser. Även kommungemensamma regler eller anpassning till nya regelverk har varit anledningar till att fördelningen av undervisningstiden förändrats.

Styrning och uppföljning av undervisningstid – en total bild

Uppföljning av den garanterade undervisningstiden, riktlinjer för hur uppföljningen ska gå till liksom gemensamma timplaner kan ge huvudmannen verktyg för att säkerställa att den garanterade undervisningstiden efterlevs i skolorna. Tabellen nedan illustrerar hur många huvudmän i enkätundersökningen som samtidigt använder sig av dessa olika verktyg, eller former för styrning och uppföljning av undervisningstiden. Svaren redovisas per uppföljningsform (eller kombination av) och relateras till det totala antalet respondenter i undersökningen.

Tabell 3.7 Styrning och uppföljning av garanterad undervisningstid. Antal huvudmän.

	Antal	Andel %
Riktlinjer för uppföljning och/eller administrativa system/andra rutiner för uppföljning	146	58
Gemensam timplan för alla skolor	170	68
Riktlinjer och/eller administrativa system/andra rutiner + gemensam timplan	107	43

Anm. Andel huvudmän av det totala antalet huvudmän (250 st.).

I tabell 3.7 framgår att inte mer än cirka fyra av tio svarande huvudmän anger att det antingen finns skrivna riktlinjer för hur huvudmannen ska följa upp undervisningstiden, eller att administrativa system (eller andra rutiner) används för att följa upp den, samt att det finns en gemensam timplan för huvudmannens samtliga grundskolor. Dessa huvudmän ansvarar för mer än 200 000 elever, vilket motsvarar 30 procent av de elever som sammantaget går i skolor drivna av de huvudmän som besvarat enkäten.

Nedan visas hur vanligt det är bland huvudmän med olika antal skolor att samtidigt ha riktlinjer för uppföljning av undervisningstid (och/eller att använda administrativa system (eller andra rutiner) för att följa upp undervisningstid) och gemensamma timplaner.

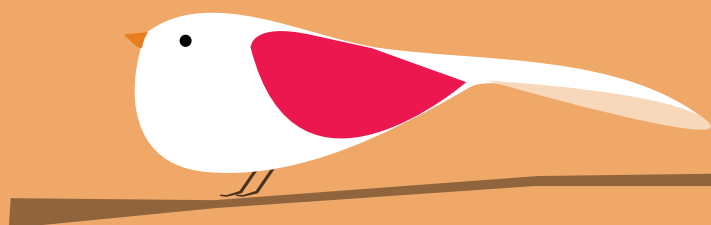
Tabell 3.8. Huvudmän med skrivna riktlinjer för uppföljning och/eller administrativa system eller andra rutiner för uppföljning av garanterad undervisningstid samt gemensam timplan. Antal huvudmän per typ av huvudman (storleksklass).

	Antal	Andel %
2–6 skolor	48	59
7–8 skolor	17	36
9–14 skolor	21	39
15–49 skolor	19	32
50- skolor	2	22
Totalt	107	43

Anm. Andel huvudmän av det totala antalet huvudmän (250 st.).

Resultaten i tabell 3.8 visar att det är vanligare bland mindre huvudmän, med färre antal skolor, att både styra eller följa upp undervisningstiden på skolorna (via riktlinjer för uppföljning eller uppföljning via administrativa system/andra rutiner) och ha en gemensam timplan.

Kapitel 4. Skolor om undervisningstid

Skolor om garanterad undervisningstid

Följande kapitel kommer att belysa hur den garanterade undervisningstiden styrs, säkerställs, planeras och efterlevs i 12 skolor i fyra kommuner. Skolverket har undersökt rektorers och lärares uppfattningar om hur undervisningstiden styrs, planeras och hur den, enligt deras mening, säkerställs och efterlevs i praktiken.

Inledningsvis beskriver kapitlet kortfattat de olika kommunernas karaktäristika. Empirin visar att det finns mer gemensamma än varierande mönster, varför Skolverket har valt att tematisera empirin utifrån teman som framkommit hellre än att presentera skolorna var för sig.

Kapitlet diskuterar följande teman: system för framtagande av timplaner, schemalägningsprocesser, liksom uppföljning av undervisningstiden. Även inställda lektioner och vikariers inverkan på undervisningstiden, liksom kompensation för uteblivna lektioner avhandlar kapitlet. Det diskuterar även hur det går till vid skolbyten vad gäller den garanterade undervisningstiden. Till sist resonerar kapitlet kring om undervisningstiden eller andra faktorer har koppling till elevers resultat. Hur undervisningstiden påverkas i specifika ämnen vävs in under ovanstående teman.

Fyra utvalda kommuner och tolv skolor

Kommunerna har valts ut utifrån information från enkätundersökningen, presenterad i kapitel 3. Informationen rör kommunernas storlek, räknat i antalet elever, och de kommunala och enskilda huvudmännens styrning av undervisningstiden. Kapitlet redovisar hur 12 skolor med 12 intervjuade rektorer, 2 biträdande rektorer och 52 lärare uppfattar hur den garanterade undervisningstiden styrs, planeras, säkerställs och efterlevs i praktiken. Medan rektorerna har blivit intervjuade enskilt (utom i två fall när biträdande rektor deltog), har lärarna blivit intervjuade i grupp. Skolorna har mellan 250 och 500 elever. Alla skolnamn som uppges är fiktiva och har ingen koppling till skolor med samma namn i verkligheten. För att levandegöra och gruppera skolorna bär skolor inom samma kommun namn efter samma genre: blommor (kommun 1), träd (kommun 2), sädesslag (kommun 3) och (delar av) farkost (kommun 4).

KOMMUN 1 är en kommun med cirka 20 000 grundskoleelever. I enkäten har huvudmannen angivit det finns gemensamma riktlinjer om garanterad undervisningstid i form av en för kommunen gemensam timplan. De tre skolor som ingår i studien är tre kommunala skolor: Rosskolan, en F–6 skola och Myrtenkolan och Tulpanskolan, två 6–9 skolor. De två senare har flera profilklasser. Tre rektorer och 13 lärare har blivit intervjuade.

KOMMUN 2 ligger inom ett storstadsområde med cirka 4000 elever. I enkäten har huvudmannen angivit att det inom kommunen inte finns någon gemensam timplan och inga gemensamma riktlinjer för uppföljning av den garanterade undervisningstiden. De tre skolorna som ingår i studien är två kommunala skolor: Granskolan, en F–5 skola och Björkskolan, en 6–9 skola, samt en fristående 6–9-skola: Tallskolan. Tre rektorer, en biträdande rektor och 13 lärare har blivit intervjuade.

KOMMUN 3 är en kommun med cirka 1400 grundskoleelever. I enkäten har huvudmannen angivit att det finns gemensamma riktlinjer om garanterad undervisningstid i form av en för kommunen gemensam timplan. De tre skolor som ingår i studien är kommunala skolor: Havreskolan och Kornskolan, två F–6 skolor och Veteskolan, en 7–9 skola. Tre rektorer och 13 lärare har blivit intervjuade.

KOMMUN 4 är en kommun med över 10 000 grundskoleelever. I enkäten har huvudmannen angivit att det saknas riktlinjer om garanterad undervisningstid i form av en för kommunen gemensam timplan. Kommunen bedriver dessutom utbildning utan timplan. De skolor som ingår i studien är en kommunal F–6 skola: Akterskolan och två fristående 6–9 skolor: Fregattskolan och Mastskolan. Tre rektorer, en biträdande rektor och 13 lärare har blivit intervjuade.

System för timplaner och ansvarsfördelning

Timplaner är ett verktyg som visar den planerade undervisningstiden. I intervjuutsagorna framkommer att kommunerna har olika slags rutiner för framtagande av timplaner. I två av kommunerna har kommunen en gemensam timplan, kommun 1 och 3. I de två andra kommunerna saknas det, kommun 2 och 4. I detta avsnitt diskuteras hur dessa timplaner har tagits fram, vem som är ansvarig vid framtagandet av timplaner samt rektorers och lärares uppfattningar om de bestämmelser om den garanterade undervisningstiden och nationella och lokala timplaner som finns.

Skolornas rutiner för fördelning av undervisningstid

I kommun 1 berättar representanter från alla tre kommunala skolor att kommunen nyligen infört en gemensam timplan. Den har enligt Myrtenkolans rektor utformats för att matcha Lgr 11 och införts efter att kommunen fått signaler om att det fanns stora skillnader mellan timplaner i alla kommunala skolor. Det hade skett ”glidningar åt olika håll och kanter”, som denna rektor uttrycker det. Att döma av intervjuutsagorna är det rektor som ansvarar för att den garanterade undervisningstiden säkerställs i skolorna.

I kommun 3 har kommunen också en gemensam timplan. Fram till läsåret 2011/12 låg den gemensamma timplanen fast under en längre tid, men reviderades i samband med de nya läroplanerna, berättar Havreskolans rektor. Till skillnad från i kommun 1 har dock denna timplan enligt Havreskolans rektor tagits fram gemensamt av skolornas rektorer i kommunen. Det betyder dock inte att det saknats en diskussion med lärargrupper eller återkoppling med kommunens utbildnings- eller utvecklingschef, enligt rektor. Det totala antalet timmar i kommunens timplan ligger något över den nationellt fastställda timplanen, och gjorde så även före läsåret 2011/12. Dessa marginaler ville man i skolorna ha kvar även efter de nya reformerna och de nya läro- och kursplanerna.

Även andra faktorer har lett till en revidering av timplanen. Efter en flerårig diskussion har kommunens timplan nyligen reviderats genom att språkvalet flyttats från årskurs 6 till årskurs 7, berättar Kornskolans rektor. Detta gjordes på grund av att språkvalet var förlagt på en av kommunens 7–9skolor, vilket medförde att eleverna i kommunens ytterskolor var tvungna att bussas till lektionen, vilket enligt Kornskolans rektor *”stal mycket tid”*. Rektor anser sig ha ansvaret för att den garanterade undervisningstiden säkerställs på skolan. Bristande ekonomiska resurser och avsaknad av lokaler för ämnets ändamål kan påverka undervisningstiden på Kornskolan, menar rektor.

Veteskolans rektor påtalar även han att omständigheterna i och med kommunens många byskolor gör att timplanen anpassas efter tillgången till och resurser för bussar och lokaler. När timplanen ändras *”är det just det här praktiska som förstör för oss”*, berättar Veteskolans rektor.

I kommun 2 saknas däremot en gemensam kommunal timplan. Även om Granskolan tidigare har varit med i försöket utan timplan har skolans arbetsätt, enligt rektors mening, under hennes år i skolan alltid varit kopplat till schema och timplan. Medverkan i försöket utan timplan har därmed inte haft särskilt stor inverkan på skolans organisation, menar hon. Timplanen fungerar som en typ av mått- eller tumstock för henne själv och lärarna. Rektor anser sig vara ansvarig för att säkerställa den garanterade undervisningen liksom fördelning av tid och ämnen.

Eftersom Tällskolan är en fristående skola menar rektor att hon är ansvarig för allt i skolan, då hon är såväl rektor som huvudman. Skolans timplan hänger kvar från den tid då skolan var kommunal och hade ett samarbete med närliggande skolor. Tillsammans med biträdande rektor diskuterar rektor om timplanen av någon anledning behöver revideras. Enligt lärarna har de stort utrymme att planera och disponera sin undervisningstid i olika ämnen. En av lärarna förklarar att timplanen är generell men att varje elev samtidigt har sin egen timplan.

Björkskolans rektor förklarar att huvudmannen (kommunen) är ansvarig för att den garanterade undervisningstiden säkerställs men att det är han själv i rollen som rektor som tillämpar den. Rektor berättar att fördelningen av tid mellan ämnen och årskurser har skett i ett samarbete med två andra närliggande skolor, varav Granskolan är en av dem. Rektorerna på de samarbetande skolorna gjorde nyligen en översyn av om den garanterade undervisningstiden ser ut att stämma, vilket den gjorde, berättar Björkskolans rektor. Fokus för honom ligger nu främst på hur tiden används genom schemaläggning och tjänstefördelning, berättar han.

Kommun 4 är en kommun som har ingått i försöket med utbildning utan timplan, vad respondenterna kallar ”timplanelös”.⁵⁴ Kommunen vill ändå ha översikt över undervisningstiden, berättar den intervjuade rektorn och biträdande rektor i Akterskolan. Förvaltningen i kommunen kontaktade nyligen skolan för att göra en sammanställning över hur mycket undervisningstid som skolan har per årskurs. Det visade sig då att Akterskolan hade både lite undervisningstid i någon årskurs och i någon årskurs så låg skolan lite över genomsnittet i kommunen. Det är lärarna själva som ansvarar för att den garanterade undervisningstiden säkerställs i skolan genom att de utformar scheman. Akterskolans skolledare stämmer av dessa scheman så att lärarna *”inte sorterar bort något ämne för att man inte tycker att det är intressant eller inte har kompetensen”*, berättar rektor.

Fregattskolan rymms inom en koncern och rektor förklarar att flera skolor inom koncernen har en gemensam timplan, framtagen efter diskussioner i organisationen, baserat på den ansökan skolan har gjort från början. Rektor förklarar att han själv är ansvarig för den garanterade undervisningstiden i form av timplanen som han stämmer av inom koncernen.

Även rektor i Mastskolans, som också är en fristående skola, förklarar sig ansvara för att säkerställa den garanterade undervisningstiden för eleverna. Skolan skapade en timplan när de ansökte om att bli en fristående skola för tio år sedan. Timplanen rapporteras till närmaste chef i koncernen, som representerar koncernens huvudman, berättar Mastskolans rektor.

Uppfattningar om den garanterade undervisningstiden och om den nationella timplanen

De intervjuade lärarna i Myrten skolan menar att det är bra att den garanterade undervisningstiden finns då den kan vara ett riktmärke för dem som planerar verksamheterna och lägger scheman. Tulpanskolans rektor tycker att

54 För närmare förklaring se kapitel 1 och kapitel 2, samt 10 kap. 5–6 §§ skollagen (2010:800), bilaga 1 till skollagen (2010:800), 9 kap. 9, 23 §§ skolförordningen (2011:185), övergångsbestämmelserna 8–10 skolförordningen (2011:185).

bestämmelserna om den nationella timplanen är viktig, men anser inte att den behöver regleras ytterligare. Inom ramen för den nationella timplanen finns ändå en frihet för skolan att t.ex. arbeta ämnesintegrerat och tematiskt, menar denne rektor.

Kornskolans lärare menar att bestämmelserna om den garanterade undervisningstiden behövs, för att inte ekonomiska aspekter ska fränta eleverna tid:

Tyvärr är det ju så att man drar ner och drar ner och drar ner och det är ingenting som får kosta någonting och då tror jag att det kan finnas där, att man drar ner på undervisningstiden för att det ska bli billigare. Och jag tror det är bra att det finns en garanterad undervisningstid.

För likvärdighetens skull tror Veteskolans rektor att det behövs vissa regler och ramar. Rektor ser undervisningstiden som såväl en rättighet som en skyldighet för eleverna. Individanpassning krävs ibland då vissa elever lär sig snabbare och har lättare för sig än andra, menar hon.

Akterskolan ligger i en kommun som har fått tillstånd att bedriva utbildning utan att tillämpa den nationella timplanen. Rektor och biträdande rektor menar att fördelarna med detta är att det finns en flexibilitet gentemot undervisningstiden. Det innebär i praktiken att rektor kan öka på eller minska undervisningstiden beroende på de behov som finns, berättar de intervjuade rektorerna.

Sammanfattning

Hur timplaneringen organiseras i kommunerna varierar. I studien ingår såväl kommuner där timplanen är gemensam, som kommuner där skolorna själva lägger upp sin timplan. Orsaker till att timplanen ibland revideras för att matcha Lgr 11 eller till följd av särskilda omständigheter inom en skol-/kommunkontext påverkar möjligheten att organisera tiden mellan ämnen. Den nationella timplanen och den garanterade undervisningstiden beskrivs av respondenter t.ex. som ett riktmärke att förhålla sig till och som en rättighet för eleverna. Respondenter uttrycker samtidigt fördelar med att inom ramarna kunna vara flexibel och anpassa tiden efter elevernas olika behov.

Schemaläggning och uppföljning

Scheman konkretiserar hur skolorna planerar elevernas skoldagar i minuter relaterat till timplanen. Detta avsnitt beskriver närmare hur dessa schemalägningsprocesser går till och vilka som är inblandade. Skolorna kan ha ett planerat ordinarie schema som i praktiken inte följs på grund av schemabrytande aktiviteter. Schemabrytande aktiviteter definieras här såsom aktiviteter som pågår i skolan som gör att schemat på något sätt frångås, antingen inplane-

rade såsom friluftsdagar eller spontana aktiviteter såsom teaterbesök eller dylikt. Dessa avvikelser kan påverka elevers undervisningstid, varför uppföljning av densamma blir viktig för att garantera undervisningstiden.

Schemalägningsprocesser

Hur går då själva schemalägningsprocessen till och vilka är med och lägger schemat? Intervjuerna visar att schemalägningsprocesserna ser lite olika ut i de besökta skolorna. Antingen lägger rektor schemat tillsammans med lärare eller så får lärare själva göra det i sina arbetslag. I en av de fristående skolorna, Fregattskolan, förekommer t.o.m. att lärarna tillsammans med eleverna lägger upp deras individuella scheman.

I Myrtenkolan sköts schemalägningsprocessen av rektor i dialog med lärarna. Diskussionerna pågår fortlöpande om det av någon anledning blir ändringar i schemat under terminens gång. När Tulpanskolans rektor gör timfördelningen frågar rektor också hur lärarna vill att deras ämne ska ligga i schemat. Språklärare kanske vill ha tre tillfällen i veckan istället för långa pass, förklarar rektor.

Rektor vid den fristående Tallskolan menar att fördelningen av undervisningstid mellan årskurser och ämnen vilar på hennes ansvar som rektor, men berättar att det inte alltid är hon själv som utför det i praktiken. Lärarna förklarar att rektor lämnar över mycket till dem eftersom de kan bedöma vad eleverna behöver. Tallskolans intervjuade lärare menar att timplanen fungerar som en mall, men att elevernas olika behov av mer eller mindre tid i olika ämnen gör att schemat i praktiken kan variera för olika elever. Det innebär ett ständigt arbete med att byta ut, korta, förlänga och anpassa för eleverna, förklarar de.

Även i Veteskolan delegeras schemaläggningen till lärarna, berättar rektor. Veteskolans rektor ser timplanen som en hjälp att hitta en balans mellan ämnena, men understryker samtidigt att någon sorts flexibilitet inom ramarna för timplanen är nödvändig.

Fregattskolan har som fristående skola en särskild skolorganisation med en bastimplan, som sedan formas till ett eget personligt schema för varje elev. Det finns därmed cirka 400 individuella scheman i skolan, lika många som antalet elever, berättar rektor. Var sjätte eller åttonde vecka har de ett nytt schema i alla ämnen anpassade efter elevernas målbild, förklarar rektor.

Schemabrytande aktiviteter

Schemabrytande aktiviteter, såsom inplanerade friluftsdagar, läggs på olika veckodagar för att undvika att samma ämnen får ställas in flera gånger, berättar bl.a. Veteskolans lärare. Ämnen med få lektionstillfällen i veckan riskerar att

drabbas hårdare av schemabrytande aktiviteter än ämnen med flera tillfällen i veckan. Tallskolans intervjuade lärare nämner att om en lektion ställs in, på grund av till exempel en friluftsdag, så är det i vissa ämnen svårt att hinna ta igen de kunskaper som förlorats och ge tillräckligt med underlag för lärarens bedömning.

Tematisering och uppbrutna scheman kan också inverka på undervisningstiden i ett ämne så till vida att två ämnen integreras i ett moment. I bl.a. Akterskolan förekommer tematisering av undervisningen. Rektorerna menar att det underlättar för att uppfylla det centrala innehåll som finns i den nuvarande läroplanen. Tematisering lämpar sig särskilt väl för elever i de lägre årskurserna, enligt Akterskolans personal. Det beror bland annat på att lärarna har en bred kompetens och undervisar i många ämnen och har klassen hela dagarna. Även om det i schemat i årskurs 1 kanske står svenska och sedan bild jobbar klassen ändå med samma sak på båda passen, beroende på vilket tema som drivs just då. På så sätt överlappar ämnena varandra, förklarar rektorerna.

Havreskolan arbetar också mycket med ämnesövergripande arbetspass. Enligt rektor förekommer att eleverna koncentrationsläser ämnen, t.ex. musik eller historia. Syftet med koncentrationsläsning och arbetspass är att skapa en helhet kring ett visst ämne, förklarar de.

Granskolans lärare menar att ett tematiserat arbetssätt inte innebär någon risk för att vissa ämnen ska förlora undervisningstid då de ämnesspecifika målen gör att inget ämne kan prioriteras bort. En lärare berättar dock att de nationella proven i matematik, svenska och engelska som tidigare låg i årskurs 5, till viss del gjorde att dessa tre ämnen prioriterades framför andra ämnen, om hon som lärare kände att klassen var på väg att inte klara målen.

Eleverna i Fregattskolan arbetar med ämnesövergripande teman inom t.ex. entreprenörskap. Dessutom koncentrationsläser eleverna vissa ämnen såsom slöjd och hem- och konsumentkunskap. De har lika mycket tid som i den nationella timplanen, men under väldigt kort tid, menar rektor.

Uppföljning av undervisningstiden

Uppföljning av den planerade undervisningstiden sker t.ex. genom att skolorna stämmer av lärares pedagogiska planeringar eller genom kontroll av schemat gentemot timplanen. Uppföljning kan också ske via skolans digitala system. I Myrtenskolan menar rektor att det är möjligt att följa upp om en elev får sin garanterade undervisningstid via ett digitalt system som skolan har.

Att döma av intervjuutsagorna förekommer inte uppföljning av elevernas faktiska undervisningstid, dvs. den undervisningstid eleverna får i slutändan, även om respondenterna i somliga fall säger att det vore möjligt. Någon återkoppling till nämnd tycks heller inte förekomma och efterfrågas inte heller att

döma av intervjuutsagorna. Däremot återkopplas resultat från nationella prov, betyg och elevers närvaro.

Eftersom Havreskolan har arbetspass med flera ämnen, menar intervjuade lärare att det inte är helt lätt att alltid följa upp undervisningstiden i varje enskilt ämne. Någon kontroll huruvida den faktiska undervisningstiden överensstämmer med den schemalagda görs med andra ord inte. Det är kunskaperna som följs upp och eventuella brister på kunskaper som åtgärdas, förklarar rektor. Det är också resultat och omdömen som rapporteras till skolförvaltningen i kommunen, inte hur den garanterade undervisningstiden har säkerställts eller i vilken utsträckning den har efterlevts. Även Kornskolans rektor berättar att de inte gör någon uppföljning av vilka ämnen som blir lidande vid schemabrytande aktiviteter. I Veteskolan förs schemat in i Excel-filer där tiden i olika ämnen kontrolleras för att överensstämma med timplanen. Tiden ”dubbelkollas” då lärarna räknar samman sin tjänst i timmar. Kontrollen av elevernas tid görs årskursvis, berättar rektor.

I Fregattskolan sker uppföljning av elevernas målbilder, förklarar rektor. Var åttonde vecka går rektor in och granskar elevernas målbilder i alla 16 ämnen. Om rektor ser att en elev har en lägre prognos än vad målbilden är och det inte finns någon kommentar från lärarens sida, skickas ett mail till föräldrarna med en uppmaning att gå in på elevdokumentationssystemet, som också är ett frånvarosystem.

Samtliga skolor har någon typ av digitalt frånvarosystem. Frånvarosystemet visar om eleverna har varit i skolan. Några av de intervjuade rektorerna menar att frånvarosystemet indirekt åskådliggör om eleverna har fått sin undervisningstid.⁵⁵ Frånvarosystem skulle enligt deras mening kunna användas för att sammanställa hur många timmar en elev har fått i ett ämne. Myrtenskolans rektor berättar att det är lärarna, främst mentorerna, som följer upp och rapporterar frånvaro både till Myrtenskolans ledning och i frånvarosystemet samt meddelar föräldrarna via samma system.

Veteskolans rektor menar att uppföljning av elevernas undervisningstid just sker genom frånvarodokumentationen. Att garantera eleverna undervisningstid är svårt då det kommer till långtidsfrånvarande elever, enligt Veteskolans rektor. För dessa elever sker noga uppföljning av deras frånvaro.

55 Enligt Skolverkets allmänna råd om att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan, ska en elev som varit ogiltigt frånvarande och som uppfyller villkoren för särskilt stöd har rätt till detta (Skolverket 2012b s.15). Det är alltså inom ramen för lagstiftningen om särskilt stöd som elever med omfattande frånvaro ska kompenseras och inte inom ramen för lagstiftningen om garanterad undervisningstid.

De intervjuade Mastskollärarna menar att ”skolk” är näst intill obefintligt i skolan eftersom lärarna har sådan kontroll över elevernas frånvaro. De kontaktar föräldrarna direkt om en elev är frånvarande

Sammanfattning

Det finns olika system för hur skolorna lägger sina scheman. Ibland sköts detta av rektor, ibland av rektor tillsammans med lärare. Somliga lärare uppger att de själva lägger schemat. Det förekommer också att schemat läggs individuellt tillsammans med varje enskild elev. Det planerade schemat måste ibland frångås t.ex. till följd av tematisering, och anpassning efter elevers olika behov. Kontroll över att eleverna erbjuds sin undervisningstid sker genom t.ex. avstämning av schemat mot timplanen. Huruvida den faktiska undervisningstiden överensstämmer med den planerade kontrolleras inte enligt respondenterna. Administrativa system används främst för uppföljning av elevernas frånvaro. I övrigt sker uppföljning snarare av måluppfyllelse än av den faktiska undervisningstiden.

Inställda lektioner och vikariesystem

Att ordinarie lärare är borta kan ha en direkt inverkan på elevernas undervisningstid. I samtliga skolor finns någon typ av vikariesystem för att ersätta en ordinarie lärare som av någon anledning är borta. Förutom lärares sjukfrånvaro, kan även t.ex. studiebesök eller genomförandet av nationella prov vara anledningar att behöva sätta in vikarie. Skolorna beskriver andra typer av tillfällen då delar av lektioner försvinner eller schemat måste brytas till exempel för skolfotografering, elevvårdsmöten, utlandsresor, med mera. Ibland löser lärarkollegiet detta själva, dvs. att lärarkollegor eller fritidspersonal går in och undervisar. Det händer också att elever tas omhand av andra klasser eller får lektionstillfället en annan gång. Ibland får elever håltimme, men det gäller framför allt de äldre grundskoleeleverna. Det kan också vara så att en extern vikarie anlitas av skolan, t.ex. från en kommuns gemensamma vikariepool. Det är rektor som beslutar om en lektion ställs in. Undantagsvis kan ämnesansvarig lärare besluta detta, enligt intervjuutsagorna.

Inga inställda lektioner för de yngre eleverna

Inställda lektioner sker i princip aldrig i de fem skolorna som har F-5/F-6 verksamhet. Det beror på att barnen är för unga för att få håltimme. Antingen sätter skolorna in fritidspersonal – om det finns sådan att tillgå – eller så tar en annan lärare lektionen, eller så fördelas eleverna ut till andra klasser. I Akter-skolan t.ex. beslutar rektor tillsammans med arbetslaget vad som händer med eleverna när ordinarie lärare är borta. Eftersom eleverna är så unga så släpps de

inte vind för våg eller som en lärare uttrycker det: *”det är ju inte så att barnen springer fritt”*. Det händer även att fritidspedagoger som finns i årskurs 1 och 2 samt specialpedagoger går in i de klasserna när ordinarie lärare är sjuk.

Även i 6–9 skolan Myrten skolan prioriteras de yngre eleverna i årskurs 6 när ordinarie lärare är borta eftersom *”de behöver tas om hand”*. Det handlar också om att elever i årskurs 6 har en lärare i flera ämnen och då går för många lektioner bort: *”Gorna har ju ofta samma lärare i flera ämnen och är den läraren borta så kan det ju bli tre lektioner då kanske som försvinner, medan högstadiet har så att det blir en lektion kanske. Och det är ju skillnad att få en håltimme än att få tre”*, berättar en lärare. Ett ämne kan behöva bytas ut eller en planerad halvklass kan behöva bli helklass, men eleverna blir inte *”lektionsfria”*, berättar de. I Björkskolan däremot har elever i årskurs 6 blivit hårt drabbade av inställda lektioner för att deras arbetslag av ämneslärare har haft hög frånvaro.

Uppföljningen av hur många lektioner i olika ämnen som ställs in varierar. Kornskolans lärare berättar att de som klasslärare ser till att eleverna får sina timmar. Eleverna får oftast inte igen missade lektioner i ett ämne, berättar Kornskolans lärare. Ibland antecknar lärarna om en elev missat en lektion men ofta *”har man det i huvudet”*, förklarar lärarna. De berättar att det har hänt att de reagerat över att ett ämne blivit lidande och att de då gör sitt bästa för att kompensera eleverna.

Lokalbrist – anledning till inställda lektioner

Även brist på lokaler för ämnets ändamål inom skolans egna väggar kan leda till inställda lektioner. I Rosskolan händer det att elever i årskurs 5 förlorar lektionstid i t.ex. hem- och konsumentkunskap då dessa lektioner är lagda i en 6–9skola. Blir lektionerna med praktiska matlagningsmoment på 6–9skolan inställda upprepade gånger kan det vara svårt att ta igen dessa då Rosskolan saknar eget kök.

Mastskolan har ingen gymnastiksal och måste därför förlita sig på idrotts-hallar runt om i staden. Det innebär att eleverna är tvungna att förflytta sig och därmed går det bort tid, enligt rektor. För att hinna mellan idrottshallen och lektionssalen måste schemat läggas på ett visst sätt för att förhindra att elever struntar i att gå på lektionen.

Kornskolan har gått miste om tid i simundervisning på grund av reparationer av den lokala simhallen. Lärarna säger att dessa lektioner till viss del kan ersättas med någon typ av utomhusaktivitet, men att själva simträningen inte är möjlig att genomföra, då andra lokaler är antingen fullbokade eller inte kan täckas med skolans resurser. Ämnen som är förlagda till den närliggande 7–9 skola (slöjd, idrott och hälsa och hem- och konsumentkunskap) ställs ibland in och eleverna kommer då tillbaka till Kornskolan. En termin uppdagades att elever med modersmålsundervisning, som är förlagd i en annan skola, gick

miste om timmar i slöjd p.g.a. att modersmålsundervisning krockade med dessa lektioner. Då modersmålsundervisningen var förlagd till en annan skola, menar lärarna att det tog det längre tid innan informationen nådde dem, så att de kunde korrigera detta.

Interna eller externa vikarier: fördelar/nackdelar

Respondenterna beskriver olika aspekter av hur skolorna löser vikariefrågan. De ser både fördelar och nackdelar, för såväl dem själva som för eleverna, med olika typer av strategier och vilka konsekvenser en vikarie kan ha för undervisningens kvalitet.

Strategier vid ordinarie lärares sjukdom

I intervjuerna framkommer att skolorna i möjligaste mån försöker att lösa vikariefrågan genom att ersätta ordinarie lärare med en kollega, särskilt de första dagarna. Fördelen är att dessa känner eleverna och att det inte blir någon extra kostnad för skolan. Björkskolans rektor t.ex. berättar att de alltid första dagen försöker lösa vikariefrågan internt och att detta har med ekonomiska skäl att göra. Vid längre sjukdom tar skolan in extern vikarie, menar han.

I Tallskolan berättar lärarna att vikarielösningarna på skolan fungerar bra i den bemärkelsen att eleverna får sin lektion. Nackdelen är dock den ökade arbetsbördan som kommer av att lärarna får vikariera för varandra, vilket inte uppskattas av lärarna. De riskerar att inte hinna med sin ordinarie undervisning med förberedelse och efterarbete av lektionerna.

Kornskolan har löst vikariefrågan så att en extratjänst har lagts ut på skolan i respektive arbetslag för att möjliggöra för arbetslagen att täcka upp för varandra. Lärarna berättar att de ibland har möjlighet att vikariera för varandra men ibland får en lärare ha två klasser samtidigt. Det händer också att fritidspersonalen vikarierar. Det är lärarna själva som löser vikariefrågan. De förklarar att det är lättare att lösa det emellan sig än att kontakta rektor då rektor *”kanske inte hinner ta tag i det direkt”*.

Havreskolan fattade för några år sedan ett beslut att arbeta på ett sätt som gjorde det möjligt att lära känna alla barnen bättre på skolan. Syftet var att öka tryggheten och respekten för varandra och därigenom få en bättre struktur på skolarbetet. Det har, enligt lärarna, resulterat i god kännedom om eleverna, vilket underlättar när en lärare går in och ersätter en kollega som t.ex. blivit sjuk. En person som kommer utifrån har däremot inte samma förutsättningar att hantera de olika eleverna och deras behov. Att lärarna täcker upp för varandra vid dessa tillfällen underlättar i synnerhet för eleverna, förklarar Havre-skolans lärare.

I Akterskolan klarar lärarna att upp till de tre första sjuk- eller VAB-dagarna täcka upp för varandra inom arbetslaget. Ordinarie lärare har lämnat in en planering som de som vikarierar i klassen kan följa, berättar lärarna. De tror att de har lättare, än i de senare åren i grundskolan, att åtminstone inom arbetslaget gå in i varandras klasser. Det blir kanske inte den planerade aktiviteten, utan då blir det något "lättare" som den personen kan genomföra, förklarar de.

I den fristående Fregattskolan träffas hela personalen med rektor på morgonen. Därefter träffas basgruppen – klassen – och eleverna informeras av sin handledare om någon lärare är sjuk. Är t.ex. en lärare i engelska sjuk och ska ha flera pass, så kan de andra engelskalärarna gå in och ta det passet. Ibland kan de inte och då blir det inställt, men eftersom passet erbjuds kanske fyra till fem gånger i veckan så går skolan direkt ut till eleverna och ber dem boka om till ett annat pass. Det händer även att lärarna slår samman elevgrupper.

Den fristående Mastskolans rektor fattar beslut om hur de ska lösa det hela om ordinarie lärare är sjuk. Lärarna är ålagda att vikariera ett visst antal gånger per termin. Därefter köper de in vikarier, bl.a lärarkandidater. Mastskolan samarbetar med andra skolor inom koncernen vad gäller att sätta in vikarier när ordinarie lärare är sjuk. Rektor föredrar om lärarna inom skolan kan ställa upp för varandra. Mastskolan har också en rutin att formulera "feedbackblad". Det innebär att när den ordinarie läraren återvänder till skolan får hon/han ett arbetsblad med olika uppgifter om vem som vikarierade för henne/honom, vad eleverna gjorde och hur det fungerade. Detta system underlättar, menar de intervjuade lärarna, eftersom de då vet om det hände något speciellt under lektionen som läraren behöver lyfta nästa gång med eleverna.

I kommun 1 har kommunen en gemensam vikariepool. Externa vikarier kan vara alltifrån lärarstudenter till pensionerade lärare eller personer som anmält sitt intresse utan någon direkt anknytning till skolväsendet. Respondenterna har lite olika åsikter om hur vikariepoolen fungerar. Enligt somliga kan det vara skönt att känna att de kan t.ex. vara hemma för vård av barn utan att belasta sina kollegor. Enligt andra kan kvaliteten på undervisningen variera med vikarierna från vikariepoolen. Skolorna i övriga kommuner har egna vikarielösningar. Två av de besökta fristående skolorna har vikarielösningar som skiljer sig från övriga. I Tallskolan har de fördelen att ha tillgång till en tidigare lärare som ofta har möjlighet att vikariera. Personen ifråga känner väl till skolan och dess rutiner och inte minst eleverna, vilket beskrivs som en stor fördel. Att anlita henne som vikarie blir därför tryggt för samtliga inblandade då hon redan är "*färdigtestad och klar*", som en av lärarna i Tallskolan uttrycker det.

I Fregattskolan berättar rektor att skolan använder sig av vikarier, som "*ett extra vuxenstöd*", som han uttrycker det. De lärare som är kvar undervisar i huvudmomenten medan vikarien är ett stöd till ämnet, förklarar rektor.

Vikarien kan vara från en annan skola inom koncernen eller vara lärarstudenter som har haft sin praktik i skolan och kommer tillbaka för att vikariera.

Kvaliteten svår att garantera

Två olika aspekter av försämringen av kvaliteten i undervisningen kopplat till vikarie framkommer i intervjuerna. Kvaliteten kan sjunka när lärarna vikarierar för varandra. En av Havreskolans lärare reflekterar kring detta. Genom att ha en fast vikariepool att vända sig till höjs kvaliteten på den egna undervisningen för att mer tid frigörs till att förbereda lektionerna menar läraren:

Det är klart att det hade underlättat [att ha fast vikariepool], för det gör ju att kvaliteten höjs även på de andra lektionerna. För du kan ju inte mer än vara på ett ställe. Om jag inte hinner förbereda i slöjden och slipa knivar och fixa material och sådant till timmen efter så blir ju det lidande.

Veteskolans lärare menar också att skolan har möjlighet att ge eleverna den undervisningstid de ska ha med de olika vikarielösningarna, men att kvaliteten är svårare att garantera. Dessutom kan bedömning av elever vara extra svårt för externa vikarier, hävdar en annan lärare. Hon betraktar att undervisningstiden även innefattar den tid då läraren reflekterar över sina elever, då detta är ett arbete som, enligt läraren, för undervisningen framåt. Att istället behöva gå in och vikariera för sina kollegor gör att lärarna blir splittrade och tappar fokus på den egna klassen och undervisningen. En av Akterskolans lärare uttrycker sina farhågor över undervisningens kvalitet då vikarie utan ämnesbehörighet sätts in:

Det är ju skillnad om någon går in och ska ha matte som inte är utbildad i matte, än om det kommer någon som är utbildad i matte. Det är ju det vi strävar efter att vi ska undervisa i de ämnen som vi är behöriga i, då vill man ju att de som kommer in också ska ha den utbildningen, för att det ska bli så bra som möjligt för barnen.

Ämnen som är svåra att hitta vikarie till

Det finns inte alltid vikarier att tillgå i alla ämnen, visar intervjuutsagorna. Ämnen såsom moderna språk, slöjd, kemi och teknik nämns som extra svåra att få vikarie till, såväl internt som externt, berättar lärare på de olika skolorna. Detta beror bl.a. på brist på ämneskunniga vikarier och på särskilda föreskrifter för säkerhet i slöjdsalen och laborationer i kemisalén.

Sammanfattning

Då en lärare är frånvarande behöver skolan hitta en lösning för eleverna. Lösningar som nämns i intervjuerna är bl.a. att en annan lärare vikarierar, att en extern vikarie sätts in, att en halvklass blir en helklass, eller att eleverna helt enkelt får håltimme. De olika skolornas strategier och förutsättningarna att lösa problemet skiljer sig åt. I en av kommunerna finns en gemensam vikariepool och i övriga kommuner har skolorna egna lösningar t.ex. i form av f.d. lärare som kan vikariera. Upplevelsen av hur vikarielösningarna fungerar varierar, visar intervjuutsagorna. Skolpersonalen berättar om både för- och nackdelar med såväl interna som externa vikarier. Enligt intervjupersonerna är det ovanligt att lektioner behöver ställas in, men kvaliteten på lektionerna problematiseras då vikarielösningarna på olika sätt påverkar planering och lektionsinnehåll. Vissa ämnen är svårare att hitta vikarier till än andra. Det beror t.ex. på särskilda säkerhetsföreskrifter och brist på ämneskunniga vikarier.

Skolbyttens inverkan på elevernas undervisningstid

Intervjuerna visar att det just vid byte av skola kan vara svårt för skolorna att veta vilken undervisningstid som eleverna har fått. Samtliga skolor vittnar om att den dokumentation som elever har med sig vid skolbyte varierar. Ibland får den nya skolan ta del av elevernas IUP, dvs. deras individuella utvecklingsplan.⁵⁶ Men intervjuerna vittnar om att det kan förekomma att det fattas information helt och hållet eller så saknar omdömena utlåtanden om kunskapsnivån i ämnet. De kan istället handla om hur eleven är i allmänhet ”hängar med på lektionen” eller hur eleven är som person: ”en glad och trevlig pojke”, berättar skolpersonalen. Från någon enstaka skola medföljer ett dokument som beskriver vad eleven arbetat med, konstaterar de intervjuade lärarna. Att döma av intervjuutsagorna innehåller dessa dokument ingenting om hur mycket undervisningstid i ämnet som eleven fått. När elever kommer till skolan fokuserar skolan därför på vad de har för förkunskaper i de olika ämnena. Flera skolor vittnar just om att undervisningstiden aldrig varit någonting som de själva tänkt på heller vid överlämningen, då de främst har siktat in sig på om eleven nått målen.

56 I 6 kap. 17 § skolförordningen (2011:185) regleras att om en elev byter huvudman ska den avlämnande skolan utfärda ett avgångsintyg som ska innehålla olika fakta bland annat antal timmar undervisningstid som eleven erbjudits.

Rutiner vid mottagande av nya elever

Hur går det till när eleverna tas emot i skolan? Ett sätt kan vara att lärarna tar kontakt med elevernas tidigare lärare, t.ex. via telefon, och kontrollerar vad de har jobbat med och hur eleverna ligger till rent kunskapsmässigt. Det gör de t.ex. Rossskolan i kommun 1. Eftersom kommunen har en gemensam timplan fungerar det, enligt lärarna ganska väl, men när eleverna kommer från fristående skolor eller andra kommuner så kan det bli problem.

Det händer också att skolor har en etablerad organisation kring överlämningen av elever som är nya i skolan, särskilt i årskurs 6 och 7. Överlämningsförfarandet kan börja tidigt på vårterminen inför att eleverna ska börja. Myrtensskolan t.ex. har ”överlämnandekonferenser”, som skolan kallar dem, då representanter från de tre största närliggande skolorna kommer till skolan. Eftersom Myrtensskolan är en profilskola, söker sig många elever från olika skolor dit, berättar rektor. Det innebär att lärarna inte kan träffa representanter från alla skolor, men då tar lärarna kontakt med skolorna via e-post.

I likhet med Myrtensskolan är Tulpansskolan en ”mottagarskola” i årskurs 6. Till profilklasserna i Tulpansskolan söker sig elever från hela kommunen liksom hela länet. Det innebär att eleverna kommer från 10–15 olika skolor i länet, vilket ställer större krav på den mottagande skolan. Det blir omöjligt att besöka alla skolor, menar rektor. Det är lättare att ta emot elever från närliggande skolor. Tulpansskolans personal besöker dessa skolor och samtar med dess lärare om eleverna som ska komma.

Kommun 3 är en kommun med gemensam timplan. Majoriteten av eleverna går kvar i samma område ända t.o.m. årskurs 9. Då kommunen har en gemensam timplan finns en tanke om att de två 7–9 skolorna inom kommunen ska jobba likt varandra, berättar Kornsskolans rektor. Detta är tänkt att underlätta vid elevers eventuella byten mellan skolorna. Kornsskolan har ett nära samarbete med den angränsande 7–9 skolan och säger att *”man kan ju se det som F–9 egentligen, fast vi har två rektorer”*. Rektor berättar att de båda skolorna bland annat har haft gemensamma konferenser och implementering av den nya skollagen. Elevens dokumentation skickas alltid med när en elev byter skola, säger de intervjuade lärarna, men det finns enligt dem inga skrivna riktlinjer för detta. Någon uppgift om elevens undervisningstid eller timplan överlämnas inte, annat än uppgifter om eleven har haft hög frånvaro. För elever som byter till Kornsskolan kontrolleras inte den garanterade undervisningstiden. Den mottagande läraren tittar bland annat på elevens IUP med skriftliga omdömen och eventuella åtgärdsprogram. Lärarna förklarar att Kornsskolan har en elevmapp som den överlämnande skolan får fylla i.

Havreskolans elever fortsätter också i stor utsträckning till samma 6–9 skola inom kommunen. Även denna rektor menar att den gemensamma timplanen underlättar övergången mellan skolorna. När en elev kommer till Havreskolan

från en annan skola brukar det ske någon form av överlämning, t.ex. en mapp med omdömen. I andra fall sker kontakterna mellan skolorna över telefon, berättar Havreskolans lärare. Enligt dem kan detta se olika ut mellan skolor, men de menar att det för Havreskolan finns en praxis när skolan själv lämnar över elever. Den består av en sammanställning av omdömen, IUP, som den mottagande skolan kan få ta del av. Om eleven haft hög frånvaro förmedlas även denna information. Det finns dock ingen dokumentation av antalet undervisningstimmar som eleven följt i ett ämne. Det är inte heller någon information som skolan frågar efter när skolan tar emot en elev, eftersom sådana uppgifter är ointressanta, enligt de intervjuade lärarna. Vad som efterfrågas är elevens kunskaper, förekomsten av åtgärdsprogram, eller om det finns andra behov hos eleven som skolan bör ha kunskap om.

Fregattskolans rektor berättar att de tar emot elever från cirka ett fyrtiotal skolor och därmed har de *"väldigt många skolkulturer att ta hänsyn till"*, som rektor uttrycker sig. Fregattskolan arrangerar en inskolningstid, s.k. "introveckor" som varar fyra till sex veckor i början av hösten. Syftet med dessa veckor är både att få eleverna att känna sig trygga och trivas i skolan genom att, som lärarna uttrycker det: *"skapa en bra grupprelation med de nya klasserna"*. Vid mottagandet av elever har de ett välkomstsamtal. Inför samtalet träffar rektor alla föräldrar redan i majmånad. Han tar del av bedömningar från elevens tidigare skola: IUP portfolio, resultatet i nationella prov i årskurs 5, liksom annat material som visar elevernas förmågor och kunskaper. Om en elev har haft extrahjälp är det mycket viktig information att ta del av direkt vid skolstart i augusti, menar den intervjuade rektorn.

Till Mastskolan söker sig elever från såväl lägeskommunen som från närliggande kommuner. De elever som har sökt till skolan i god tid innan, hör Mastskolan av sig till redan på våren och arrangerar möte med skolorna för att veta hur de ska placera eleverna, vilken mentor de ska ha, allt för att det ska bli så bra för eleverna som möjligt.

Svårigheter vid skolbyten

Att döma av intervjuutsagorna kan det vara svårt för den mottagande skolan att veta exakt hur många undervisningstimmar en elev har fått i ett visst ämne p.g.a. att timplanerna kan se olika ut i tidigare årskurser i olika skolor. Även när en elev kommer från en annan kommun kan det uppstå problem. Veteskolans lärare berättar att det kan vara svårt att få bra dokumentation av elevens tidigare skolår. Lärarna får ringa och "tjata" på den tidigare skolan. En av lärarna uttrycker att han inte tror att ärendet får någon vidare hög prioritet hos den tidigare skolan då *"det inte är deras problem längre"*.

Myrtenskolans rektor menar att trots att kommunen har fastslagit en gemensam timplan, kan inte rektor gå i god för att en elev som byter till

Myrten skolan får sin garanterade undervisningstid. När skolor fördelar ämnen olika inom årskursintervaller, t.ex. att eleverna läser ett ämne under en årkurs intensivt i stället för spritt över flera år kan det få konsekvenser när en elev byter skola, anser han. Det pågår, enligt rektor, inga samtal om timplanen mellan den kommunala huvudmannen och enskilda huvudmän. Samtidigt påtalar rektor att oavsett huvudman kan Myrten skolans personal få som han uttrycker det: *”tjata sig lika blå för att vi måste ha tag på, vi måste få ett överlämnande. Den här eleven kommer till oss i mitten av åttan liksom. Och vi måste få någonting att gå på. Vi kan inte bara ta emot ett oskrivet blad”*.

Intervjuerna visar att det finns extra stora utmaningar i samband med att eleverna byter skola till årskurs 6 då det centrala innehållet är angivet för årskursintervallet 4–6. Frågan är var i det centrala innehållet ska den överlämnande skolan ska sluta och var den mottagande skolan ska ta vid. Mottagande lärare t.ex. i Fregattskolan ger uttryck för att betygen, som nu ska sätta i årskurs 6, blir en stressfaktor då läraren måste hinna skapa sig en tillräcklig bild av elevens förmågor för att kunna bedöma dem.

I kommun 2 har Granskolan ett visst samarbete med Björkskolan, då många elever börjar där efter årskurs 5. Tidigare har övergången från Granskolan till Björkskolan varit naturlig på grund av avståndet. Numera råder valfrihet vad gäller skolval, vilket gör att elever även går till andra skolor, bl.a. på grund av skolors olika profileringar. Rektor berättar att det inte finns någon särskild rutin för att se över elevernas undervisningstid. Det är ovanligt att mottagande skolor efter årskurs 5 kontaktar Granskolan, berättat rektor. En etablerad överlämning finns endast med Björkskolan.

Som mottagande skola försöker Björkskolans lärare alltid få omdömen från den tidigare skolan, för att kunna se vad eleverna har med sig för förmågor och vad de kan tänkas behöva arbeta mer med, men det är inte alltid så lätt, menar de. En av Björkskolans lärare fick själv ringa till Granskolan för att fråga hur mycket undervisning som eleverna fått i årskurs 4 och 5 i olika ämnen. En annan lärare förklarar att schemat inte alltid stämmer överens med det faktiska innehållet, vilket försvårar ytterligare: *”Alltså jag menar om rektor har sagt ”så här mycket tid har ni i NO” men sedan så undervisar inte läraren i NO utan den undervisar i någonting annat på sin tid. Det syns ju inte utåt någonstans”*. Detta har ställt till problem vid betygssättning i årskurs 6 då det i vissa ämnen har varit svårt att hinna med allt centralt innehåll som finns i läroplanen.

En av Tallskolans lärare menar att det finns problem med att elever fått olika undervisningstid i olika ämnen, dvs. om en elev inte har fått timmarna i ett ämne så kan hon eller han också ha missat något centralt innehåll:

Man kan ju inte checka av allting, det är ju det. Så att även om man säger att ”det är ungefär lika” och ”man kan mäta förmågorna” och så där, så kommer de ju

utan samma centralt innehåll till skolan, till en sådan här samlande skola som det här ändå är.

Ett sätt att undersöka elevernas kunskapsnivåer är att skolorna testar eleverna i början av terminen, främst i svenska, engelska och matematik i årskurs 6. I Tulpanskolan genomförs sådana tester på alla nya elever. Via dessa tester har det framkommit att elever har för låga kunskapsnivåer i t.ex. engelska. Då har skolan satt in extralektioner, berättar de intervjuade lärarna. I Fregattskolan testar skolan också elevernas kunskapsnivåer. I och med att eleverna kommer från så olika skolor måste skolan på ett tidigt stadium få reda på vart eleverna befinner sig och vilka förmågor och kunskaper de har i läsförståelse, därför testas eleverna av specialpedagog i främst matematik, svenska och engelska.

I andra ämnen, t.ex. samhällsorienterade ämnen kan elevernas kunskaper vara mer svårfångade. Myrtenskollärarna berättar att om de märker att en elev inte hänger med får de lov att repetera eller *”backa i kursen”*, som en av de intervjuade Myrtenskollärarna uttrycker det. Samma lärare lyfter fram att det fria skolvalet kan ställa till problem för eleverna. Problemen kan handla om att elever får lov att läsa delar av ämnen de redan haft i sin gamla skola, t.ex. i samhällsorienterade ämnen, berättar hon.

Dessutom kan det visa sig att en elev som byter skola saknar timmar i t.ex. hem- och konsumentkunskap eftersom en del skolor undervisar i dessa ämnen i årkurs 5 och andra i årskurs 6.

Skolpersonalens förslag till förbättringar vid skolbyten

Vad skulle då underlätta för att garantera undervisningstid vid skolbyten?

Den intervjuade skolpersonalen anser överlag att regleringen av den garanterade undervisningstiden som finns har betydelse. En lärare i Akterskolan lyfter fram följande: *”för en likvärdig skola, så måste det ju finnas riktlinjer. Annars vet jag inte hur det skulle se ut om man kunde välja hur som helst alltså. Det blir ju svårare om man byter skola och kommuner”*.

Somliga av de intervjuade respondenterna menar att en ökad reglering skulle vara gynnsam för att garantera undervisningen, t.ex. via indelning av undervisningstiden i årskursintervaller, med vissa förbehåll. En av Tallskolans lärare menar att det kanske egentligen skulle vara enklare för skolan att hantera det centrala innehållet i ämnena om överlämnade skolor hade haft årskurs 1–6 och Tallskolan tagit vid i årskurs 7. Skolans lärare förklarar att de i årskurs 6 nu måste gissa lite vad eleverna tidigare gjort, då det centrala innehållet är satt för årskurs 4–6.

Fregattskolans lärare är inne på en liknande linje. De tycker att det är bra att tiden är statligt reglerad till en garanterad slutsumma, men ser emellertid också

en fara i att det inte är exakt antalet timmar som är satta till de olika årskursintervallen. Då finns en risk att timmar skjuts upp till de senare åren, menar de. Myrtenskolans rektor förespråkar också att en ökad reglering lite mer i detalj per årskurs och ämne. Det skulle underlätta vid skolbyten, men tillägger samtidigt att minuterna i sig inte är viktiga, utan innehållet. Tulpansskolans intervjuade lärare uttrycker också att det finns behov av att styra upp det ännu mer kanske till en årskurstimplan. Men andra såsom Veteskolans rektor menar att det finns vissa fördelar med att kunna vara flexibel inom dessa ramar.

Sammanfattning

Att elever byter skola kan ske såväl mellan olika årskursintervaller som mitt under en termin. Detta är något som skolorna behöver hantera. Hur arrangemanget kring elevers byten ser ut varierar skolorna emellan. Respondenterna upplever att det skett en ökning av elevernas rörlighet mellan skolor och kommuner, vilket gör att skolorna idag arbetar under nya förutsättningar. Den information som medföljer då en elev byter skola kan se väldigt olika ut och att uppgifter om elevernas tid i olika ämnen sällan medföljer. Intervjuutsagorna vittnar om olika typer av kunskapstester för elever som kommer till en ny skola, främst då vid de naturliga bytena mellan årskurs 5/6 till årskurs 6/7. Testerna fokuseras främst på ämnena matematik, svenska och engelska. Intervjuutsagorna visar att skolors olika upplägg av ämnen och ämnesinnehåll över årskurser ibland kan innebära vissa problem. Detta gäller särskilt övergången mellan årskurs 5 och 6, med anledning av att det centrala innehållet i läroplanen är angivet för intervallet 4–6. Skolpersonalen uttrycker en osäkerhet kring var de ska lämna vid, respektive ta vid, för att det centrala innehållet ska hinnas med innan betygssättning i årskurs 6. Somliga respondenter förespråkar en ökad reglering av skolornas fördelning av undervisningstid i olika ämnen för att underlätta t.ex. vid elevers skolbyten, medan andra förespråkar flexibiliteten som de menar finns inom dagens regelverk.

Kompensation för utebliven undervisningstid

Den intervjuade skolpersonalen försöker att kompensera eleverna för förlorad undervisningstid och undervisningsinnehåll på olika sätt. Om schemat bryts för t.ex. ett teaterbesök försöker lärarna kompensera de förlorade ämnena genom att ”portionera ut” de delar som gått förlorade under resten av veckan. Det händer också att eleverna ersätts för utebliven undervisningstid nästföljande termin. Även vad respondenterna kallar ”skolans handledningstid” eller skolans eller elevens val kan utnyttjas för att kompensera utebliven undervisningstid. Det händer att elever kan komma i kläm när de byter skola och behöver kompenseras i både undervisningsinnehåll och undervisningstid.

Veteskolans lärare menar att det kan vara svårt att kompensera för uteblivet ämne inom det ordinarie schemat. Däremot kan tid utanför schemat utnyttjas. De elever som ”*inte riktigt hänger med*” har chansen att studera extra efter ordinarie skoltid. I Björkskolan kallas det ”bonustid”, berättar lärarna. Denna tid är frivillig för eleverna. Skolans organisering gör att bonustiden lätt kan erbjudas barnen i de lägre årskurserna då dessa barn annars går till fritidsverksamhet efter skoldagens slut. De äldre barnen har inte samma möjlighet då deras dagar är längre och lärarna inte har möjlighet att erbjuda sådan tid inom ramen för deras tjänstgöring.

Veteskolan anordnar även vad de kallar en ”VIP-vecka” för respektive arbetslag där elever som har halkat efter har möjlighet att komplettera i olika ämnen. Den typen av extra tid har då lagts på elevens val. Dessutom utnyttjas på vissa skolor veckorna då eleverna är på s.k. prao till extra undervisning för att eleverna ska hinna i kapp målen i ett ämne.

Undervisningstidens betydelse för elevers resultat

Vad har då undervisningstiden för betydelse för elevers resultat. Ett tydligt mönster i intervjuerna är att kopplingen mellan garanterad undervisningstid och elevers resultat inte är given för respondenterna. Mastskolans rektor anser att elevernas inläring inte enbart kan kopplas till undervisningstiden. Men av intervjuutsagorna att döma menar respondenterna att undervisningstiden kan spela olika roll för eleverna. I Akterskolan, som har F–6 elever, anser de intervjuade lärarna att det är viktigt att det finns undervisningstid för de yngre eleverna att färdighetsträna för att befästa kunskapen inom ett nytt arbetsområde. Undervisningstiden varje elev behöver för att uppnå ett resultat är också individuell, dvs. elever med olika förutsättningar behöver olika mycket undervisningstid. Akterskolan har t.ex. förlängt undervisningstiden för elever i årskurs 3 om de inte har klarat av målen.

Att stanna ”kvar mer i skolan” menar de intervjuade rektorerna också kan gynna framför allt elever med inläringssvårigheter som behöver mer tid att lära sig saker. Om en elev är stark i ett ämne och lite svagare i ett annat, då behöver personen i fråga kanske mer tid i det ämnet och då finns det möjlighet att jobba mer med det ämnet, menar en av Akterskolans lärare: ”*Det finns ju inget normalbarn. /.../Det finns ju alltid dom som har svårare för ett ämne och dom som behöver mer, men det är upp till oss att bedöma det i så fall*”.

En annan lärare beskriver hur flexibelt det kan vara, att inte ”*alla jobbar alltid med samma inne i klassrummet*”. Det ämne som är planerat kanske i praktiken blir något annat beroende på hur långt fram en elev ligger i ämnet.

En av Tulpansskolans lärare understryker att undervisningstiden spelar roll för alla elever, inte minst för elever som har svårigheter av olika slag. Förlorad undervisningstid blir därför extra kännbar för dessa elever och deras resultat.

Även i Havreskolan poängterar lärarna, utifrån det faktum att elevernas förutsättningar ser så olika ut, det individuella behovet av undervisningstid. Detta varierar starkt mellan varje enskild elev och ämne, även om alla garanteras en viss volym av undervisningstiden: *”Att vara rättvis är ju inte att ge alla likadant, utan det är att ge var och en vad den behöver”*, menar en av lärarna.

Olika ämnen kräver olika organisering av undervisningstiden för att fungera som bäst. Teoretiska ämnen kräver fler och kortare pass medan vissa praktiska ämnen kräver mer sammanhängande lektionspass för att fungera effektivt, menar skolpersonalen i Björksskolan. Tulpanskolans lärare beskriver att vissa ämnen som är svåra att hitta vikarie till kan drabba eleverna hårt rent resultatmässigt. I Mastskolans uppnådde över hälften av eleverna inte kunskapskraven i spanska. Enligt samma lärare var det en direkt följd av för lite undervisning i ämnet p.g.a. att läraren var långtidssjukskriven och det var svårt att hitta vikarie.

Även graden av stöd eleverna kan få hemifrån i olika ämnen påverkar resultaten, visar intervjuutsagorna. Mastskolans lärare menar att för de elever som inte har möjlighet att få hjälp hemifrån i ett ämne blir undervisningstiden i skolan än mer betydelsefull.

Björksskolans lärare berättar att de för några år sedan fick fler timmar att undervisa per vecka. De tror att den utökade undervisningstiden har fått negativa effekter för undervisningen så till vida att lärarens förutsättningar att planera och anpassa undervisningen har minskat. En av lärarna förklarar att för att höja kvaliteten på undervisningen krävs väldigt noggrann planering:

Man ska kunna följa upp elever som ligger på gränsen till att kanske inte nå kunskapskraven för E. Man ska också följa upp de elever som behöver extra för att nå A, de som behöver stimulans. Har du för mycket undervisningstid så hinner du inte med de här extra grejerna som lyfter pedagogiken och lyfter lektionerna till en högre nivå.

Elever med höga ambitioner och som siktar på betyget A, ska också ha möjlighet att få visa det, menar även en lärare i Mastskolans: *”Jag kan inte bara hålla på att alla ska komma med på E. Lösningen på det är att erbjuda extrahjälp under en håltimme.”* Ett sätt för skolan att hjälpa en elev att nå högre resultat är att uppmuntra denna att gå på läxhjälp.

I såväl Björksskolan som i Tallskolans beskriver lärarna att tiden ibland kan vara för knapp för att hinna med allt som står i kursplanen. En av Björksskolans lärare tycker att den planerade lektionstiden i hennes ämnen, de naturorienterade ämnen, i sig är alldeles för liten och läraren i slöjd säger sig känna

det samma. Slöjdläraren menar att undervisningstiden i hennes ämne inte går ihop med de mål som det står att eleverna ska hinna lära sig. ”*Timplan och kursplan går inte ihop*”, fyller en annan lärare i och flera andra lärare håller med. En av Björkskolans lärare berättar att stressen i årskurs 6 har ökat, p.g.a. betygshets, vilket hon tror påverkar eleverna negativt:

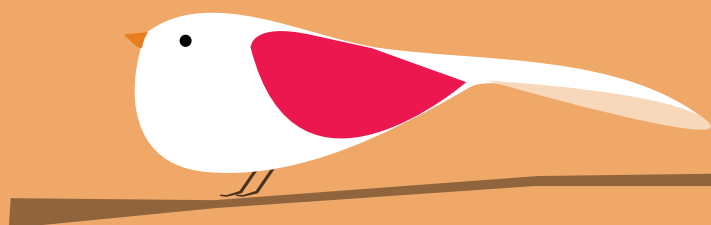
Tyvärr då kan man säga, med betygen så har det blivit en hets att visa förmågor och bedöma förmågor hela tiden nu, kontra tidigare när vi i 6:an kunde ägna väldigt mycket tid åt att lära känna varandra, få ihop grupper. Så för vår del så är det sämre, måste man ju säga.

Mastskolans rektor menar att undervisningstiden kan vara *en* viktig faktor för elevernas resultat. Fler timmar skulle kunna vara positivt för resultaten, men då inte per vecka utan *per helår*, dvs. att resultaten kanske skulle bli bättre om eleverna skulle gå fler dagar i skolan om året. Däremot tror han inte att mer tid per dag skulle vara så effektivt.

Sammanfattning

Respondenterna menar att undervisningstiden spelar roll, men att få eleverna att nå målen är viktigare. De uppmärksammar att elevernas olika förutsättningar påverkar deras behov av undervisningstid. Vissa elever behöver mer färdighetsträning för att ta sig framåt i ett ämne och andra mindre. Respondenter uttrycker att undervisningstid är viktigt för alla elever men att förlorad undervisningstid påverkar vissa elever mer än andra p.g.a. deras olika förutsättningar. I intervjuutsagorna problematiseras kursplanen i förhållande till undervisningstiden i vissa ämnen. Respondenter upplever att det kan vara svårt att hinna med allt som står i kursplanen på den tid de har att undervisa.

Kapitel 5. Sammanfattande diskussion

Sammanfattande diskussion

Introduktion

Detta avslutande kapitel diskuterar de resultat enkät- och intervjustudien visar tillsammans med Skolverkets insamling av skolors planerade undervisningstid.

Till att börja med resonerar kapitlet kring de mönster och variationer som finns i den insamlade empirin avseende hur den garanterade undervisningstiden styrs, planeras och säkerställs. Det besvarar studiens första frågeställning: *Hur styrs, planeras och säkerställs den garanterade undervisningstiden i grundskolan?*

Därefter kommer en diskussion om diskrepansen mellan den planerade och faktiska undervisningstiden via främst den intervjuade skolpersonalens uppfattningar. Den diskussionen avser att besvara delvis den första, men främst den andra frågeställningen: *Hur efterlevs den garanterade undervisningstiden i praktiken?*

Vilken koppling som finns mellan undervisningstid och elevers resultat, enligt rektorer och lärare, avhandlas också i kapitlet, dvs. besvarar sista frågeställningen: *Vilken betydelse har undervisningstiden för elevernas resultat?*

På så sätt besvaras studiens samtliga frågeställningar, presenterade i kapitel 1.

För att kunna förstå hur komplicerat det kan vara att garantera eleverna den undervisningstid de har rätt till, kommer kapitlet även att innehålla en diskussion om skolvardagens komplexitet. Hur ska rektorer och lärare kunna se till så att eleverna får sin garanterade undervisningstid om deras skolvardag kantas av dilemman och ideliga förändringar i form av schemabrytande aktiviteter av olika slag som gör att det planerade schemat inte kan följas? Till dessa dilemman hör att skolvardagen präglas av två tidsnormer som ska hanteras: en mer strukturerad sådan med timplaner och scheman, och en mer flexibel tidsnorm. Ett annat dilemma är att skolpersonalen dessutom ska hantera två styrande logiker: garanterad undervisningstid och måluppfyllelse. Det blir tydligt i diskussioner om elevers resultat. Att uppnå målen i ett ämne överskuggar hur många timmar eleverna har fått i ett ämne. Sambandet mellan undervisningstid och resultat blir därför inte självklart på individnivå.

Varierande sätt att styra, planera och säkerställa

Hur styr, planerar och säkerställer då huvudmän och skolor elevernas garanterade undervisningstid? Skollagen garanterar att den totala undervisningstiden för varje elev ska ha varit minst 6665 timmar när de går ut årskurs 9, varav elevens val utgörs av 382 timmar och skolans val får utgöras av 600 timmar.⁵⁷ Det finns dock inte bestämmelser om när dessa timmar exakt ska fördelas gällande hur många timmar en elev ska ha i ett visst ämne i en viss årskurs eller årskursintervall.⁵⁸ Vid skolans val får antalet timmar i timplanen för ett ämne eller en ämnesgrupp minskas med högst 20 procent.⁵⁹ Huvudmän och skolor har en tøjman när det gäller att fördela undervisningstiden som konkretiseras i form av timplaner och scheman. Denna studie visar att det i praktiken kan bli så att huvudmän liksom skolor kan ha varierande sätt att planera för att uppfylla bestämmelserna om den garanterade undervisningstiden.

Enkätresultaten åskådliggör att majoriteten, 64 procent, av de 250 huvudmän som besvarat enkäten, anger att det saknas skrivna riktlinjer inom kommunen eller hos enskild huvudman för hur den garanterade undervisningstiden i skolorna ska följas upp. Det framgår emellertid också att en del av huvudmannens stöd- eller styrmaterial inkluderar undervisningstid mer indirekt, t.ex. genom riktlinjer för skolpliktsbevakning. Studien kan dock inte redovisa i vilken utsträckning riktlinjerna är kända inom olika delar av huvudmannens organisation, eller i vilken grad uppföljning i praktiken tar avstamp i de skrivna dokumenten.

I enkäten uppger cirka hälften av huvudmännen att administrativa system (eller andra rutiner) används för att följa upp den garanterade undervisningstiden. Detta kan även innebära indirekta uppföljningar genom att systemen används för uppföljning av skolplikten, schemaläggning, övrig frånvarohantering, dokumentation av elevernas kunskapsutveckling och måluppfyllelse, med mera. Allra vanligast bland de huvudmän som följer upp undervisningstiden är att elevernas frånvaro registreras genom administrativa system (eller genom andra rutiner).

Uppföljning av den garanterade undervisningstiden, riktlinjer för hur uppföljningen ska gå till liksom gemensamma timplaner kan ge huvudmannen verktyg för att säkerställa att den garanterade undervisningstiden efterlevs i skolorna.

57 Se bilaga 1 till skollagen (2010:800).

58 Se kapitel 2 där preliminära antaganden om undervisningstid beskrivs mer i detalj. Regeringen, Prop. 2012/13:64

59 Se bilaga 1 till skollagen (2010:800).

Enkätresultaten visar att denna kombination av styrinstrument i störst utsträckning används bland huvudmän med ett mindre antal skolor. En möjlig förklaring till detta är att det med ett mindre antal skolor kan vara lättare att åstadkomma och vara överens om en för båda eller alla skolorna gemensam timplan, än det är bland huvudmän med ett större antal skolor. Behovet av en gemensam timplan, dvs. en mer likvärdig styrning av de fördelade timmarna, kan vara större i kommuner med många skolor. Där kan rörligheten bland elever mellan skolor förmodas vara större. Det framkommer även i intervjuerna att elevrörligheterna alltmer sker även mellan kommunerna och mellan kommunala och fristående skolor.

I intervjuutsagorna framkommer att samtliga skolor har någon form av timplan, men att det finns variationer kring hur timplanerna har tagits fram. Dels har de tagits fram gemensamt i kommunen, dels har skolor själva utformat timplaner.

Oftast är det dock rektor på respektive skola som anser sig vara ansvarig för fördelningen av den garanterade undervisningstiden, men att rektor tillsammans med lärarna skapar scheman som konkretiserar timplanen. För rektorer och lärare fungerar undervisningstiden i form av timplanen som en mall eller en måttstock för att hitta en balans mellan ämnena och för att underlätta vid schemaläggning och tjänstefördelning. Det blir också ett viktigt verktyg som, enligt respondenterna, ses som demokratiskt och värnar om att elever i olika skolor får ungefär samma utbildning.

Samtidigt vittnar rektorer och lärare om att det är viktigt att ha någon sorts flexibilitet inom ramarna för timplanen för att kunna individanpassa undervisningen. Det hänger ihop med att somliga elever lär sig snabbare och har lättare för sig än andra. En av fördelarna med undervisning utan timplan beskrivs just vara att det finns en flexibilitet gentemot undervisningstiden som innebär att rektor kan förändra undervisningstiden t.ex. genom att öka antalet timmar beroende på de behov som finns.

Diskrepans mellan planerad och faktisk undervisningstid

Hur efterlevs den garanterade undervisningstiden i praktiken? Avsnittet tar upp diskrepansen mellan den planerade och den faktiska undervisningstiden, dvs. vad eleverna får för undervisningstid i slutändan, främst enligt de intervjuade rektorerna och lärarna.

I Skolverkets insamling av skolors planerade undervisningstid visar det sig att den planerade undervisningstiden skiljer sig endast marginellt från den garanterade undervisningstiden, vilket beskrevs i kapitel 2. Ämnena engelska,

matematik samt svenska och svenska som andraspråk uppvisar också en liten skillnad i planerad undervisningstid jämfört med den nationella timplanen.

Att ha en planerad aktivitet på schemat innebär dock inte alltid att eleverna i praktiken får sin utlovade undervisningstid. Ett tydligt mönster i skolorna är att den planerade och schemalagda undervisningstiden inte alltid följs. Det kan alltså bli en diskrepans mellan planerad tid och den undervisningstid eleverna faktiskt får. Vad beror då detta på?

En faktor som påverkar undervisningstiden är aktiviteter som inte följer schemat. Dagsaktuella skeenden behöver tas upp i klassrummet under en schemalagd lektion i något ämne, på grund av t.ex. världshändelser eller sociala konflikter. Ordinarie schema kan också frångås p.g.a. spontana händelser såsom teaterbesök.

Men värt att lyfta fram är att någon uppföljning av vilka ämnen som blir lidande av detta inte görs, att döma av intervjuutsagorna. Även individanpassad undervisning kan få till följd att lärare blir tvungen att byta ut, korta, förlänga och anpassa undervisningstiden för eleverna.

En annan faktor som förändrar förutsättningarna för att följa schemat är när ordinarie lärare är frånvarande. De olika skolornas sätt att lösa problemet skiljer sig åt bl.a. beroende på vilka sorters vikariesystem de har. Medan en kommun har en gemensam vikariepool, har fristående skolor och andra kommuner egna lösningar. Det vanligaste i samtliga besökta skolor är att skolan de första dagarna ersätter ordinarie lärare med en kollega. Enligt intervjuutsagorna hör det till ovanligheterna att lektioner behöver ställas in, särskilt när det gäller de yngre eleverna. Då händer det att fritidspersonalen går in och vikarierar.

Kompensationer snarare för kunskapsbrister än inställda lektioner

Intervjuerna belyser också ett viktigt problem, nämligen att det inte är säkert att undervisningstiden i ett ämne kompenseras och att det kan vara svårt att kompensera för uteblivet ämne inom det ordinarie schemat. Skolorna har olika strategier för att kompensera eleverna då undervisningstid gått bort från olika ämnen. Viss undervisningstid får eleverna inte igen. Enligt intervjuutsagorna handlar det snarare om att kompensera för kunskaper som inte hunnits med, elever som halkar efter, vare sig det är p.g.a. förlorad undervisningstid eller ej. Skolorna har olika organisatoriska lösningar som möjliggör för elever att få extra undervisningstid i ämnen, utanför det ordinarie schemat. Respondenter uppmärksammar att det kan vara svårt att erbjuda extra undervisningstid till *alla* elever i en skola. Exempelvis så begränsas den extra lektionstiden till lägre årskurser i en av skolorna. I en annan används extra lektioner till elever som halkat efter och inte i samma utsträckning till dem som vill jobba mot högre mål. Varför begränsningar görs förklaras bl.a. med organisatoriska svårigheter, ekonomiska resurser och tillgång till personal. Intervjuutsagorna visar att det

i vissa fall tas undervisningstid från somliga ämnen för att kompensera i andra. Respondenterna menar också att det är svårare att kompensera i ämnen som bara ges en gång i veckan, vilket gör att vissa ämnen blir känsligare för förlorad undervisningstid än andra.

Skolbytenas betydelse för elevernas garanterade undervisningstid

Skillnader i timplanen kan orsaka problem då elever byter skola. Det visar både enkät- och intervjustudien. Det kan leda till att de får delar av olika timplaner, vilket i sin tur kan göra att de missar centralt innehåll i ett ämne eller får läsa någonting två gånger. Intervjuutsagorna visar att det vid byte av skola kan vara svårt för skolorna att veta vilken undervisningstid som eleverna har fått. Den dokumentation som elever har med sig vid skolbyten varierar kraftigt. Dessutom, som en lärare uttrycker det, så får de ju ”tjata sig blå” ibland för att över huvudtaget få någon dokumentation.⁶⁰

I de fall de får ett underlag, så innehåller de sällan något om hur mycket undervisningstid i ämnet som eleven har fått. När en skola tar emot nya elever fokuserar skolan därför på vad eleverna har för förkunskaper i de olika ämnena genom att bl.a. genomföra kunskapstester i främst svenska, engelska och matematik. Undervisningstiden är inte heller någon information skolan frågar efter när skolan tar emot en elev, förklarar den intervjuade skolpersonalen. Vad som däremot efterfrågas är elevens kunskaper, förekomsten av åtgärdsprogram, eller om det finns övriga behov hos eleven som skolan bör ha kunskap om. Någon dokumentation av antalet timmar som eleven fått i ett ämne överlämnas alltså inte, annat än uppgifter om eleven har haft hög frånvaro.

Somliga skolor har en etablerad organisation kring överlämningen av elever som är nya i skolan, särskilt för elever som kommer från F-5/6 skolor till årskurs 6/7. Ofta följer detta mellan skolor som regelbundet över tid har ett sådant utbyte. Övergången mellan skolor är till viss del enklare inom en mindre kommun där elevers rörlighet, enligt respondenternas mening, tycks vara mindre än i större kommuner där elevernas mobilitet mellan olika skolor är större. Respondenterna upplever dock att det skett en ökning av elevernas rörlighet mellan skolor och kommuner, vilket gör att skolorna idag arbetar under nya förutsättningar. Det är svårt för lärare och rektorer på den mottagande skolan att ha kontakt med samtliga överlämnande skolor och den intervjuade

60 I skolförordningen står det uttryckligen att ett avgångsintyg ska utfärdas om en elev avgår från utbildningen hos en huvudman utan att slutbetyg utfärdas. Intyget ska innehålla uppgifter om den årskurs i vilken eleven slutat, tiden för avgången, de ämnen i vilka eleven undervisats, i förekommande fall senaste betyg i ämnen, och antal timmar undervisningstid som eleven erbjudits. Se 6 kap 17 § skolförordningen (2011:185). Rektorn ska utfärda avgångsintyget.

skolpersonalen berättar i intervjuerna att de förlitar sig på t.ex. elevernas IUP, som kan vara av varierande karaktär.

Denna studie visar att det kan vara särskilt svårt att garantera undervisningstiden då skolor är organiserade så att elevers byte av skolor sker mellan årskurs 5 och 6. Det beror på att det centrala innehållet är angivet i läroplanen för årskursintervallet 4–6. De intervjuade lärarna uttrycker en osäkerhet kring var i kursen de i årskurs 5 ska lämna, respektive ta vid i årskurs 6. Ett förslag som framkommer i intervjuerna är att det kanske skulle vara enklare för skolan att hantera det centrala innehållet om överlämnande skolor hade haft årskurs 1–6 och inte avslutat skolan i årskurs 5. Detta visar även studien i Umeå, omnämnd i kapitel 1.

Att dessutom behöva bedöma och sätta betyg i årskurs 6 för nya elever, vars omdömen kan vara så knapphändiga skapar stress som påverkar eleverna och lärarna negativt. Istället för att hinna lära känna eleverna och skapa trygghet i klassen ska eleverna bedömas och betygssättas direkt första terminen.

Den intervjuade skolpersonalen menar också att en ökad reglering t.ex. via indelning av undervisningstid efter årskursintervaller, kanske skulle vara gynnsam för att garantera undervisningstiden vid skolbyten, då det annars kan finnas en risk att timmar skjuts upp till de senare åren. Andra anser att en ökad reglering lite mer i detalj per årskurs och ämne och t.o.m. förlänga antalet dagar för eleverna per helår, skulle underlätta, men tillägger samtidigt att minuterna i sig inte är viktiga, utan innehållet i undervisningen. Flera respondenter betonar just att det finns vissa fördelar med att kunna vara flexibel inom undervisningstidens ramar.

Undervisningstidens betydelse för elevers resultat

Vilken betydelse har undervisningstiden för elevernas resultat? Som redan noterats kan Skolverket inte på ett enkelt sätt åskådliggöra ett statistiskt samband mellan elevers resultat och undervisningstid. Därför har Skolverket valt att genom intervjuutsagor med rektorer och lärare svara på frågan. Den intervjuade skolpersonalen har olika uppfattningar om undervisningstidens betydelse för elevers resultat. Några anser att bestämmelsen om garanterad undervisningstid och den nationella timplanen är viktigt för likvärdighetens skull: ”att elever i olika skolor har ungefär samma utbildning”. Respondenterna menar att undervisningstiden spelar roll för elever resultat särskilt för yngre elever som behöver färdighetsträna och elever med inlärningssvårigheter. En av rektorerna anser att ett sätt som skolan arbetat med har varit att förlänga undervisningstiden för t.ex. elever i årskurs 3 om de inte har klarat av målen. Att stanna ”kvar mer i skolan” menar de intervjuade rektorerna kan gynna framför allt elever med inlärningssvårigheter som behöver mer tid att lära sig saker.

En konklusion från intervjuutsagorna är att undervisningstiden är viktig, särskilt för elever med svårigheter att uppnå målen. Men elevernas individuella förutsättningar avgör behovet av antalet timmar i ett ämne, enligt respondenterna.

En komplex skolvardag med två styrande logiker och dilemman

En tydlig bild som framtonar i intervjuutsagor med rektorer och lärare är att de tycks befinna sig i en komplex skolvardag präglad av olika slags dilemman. Ett dilemma är att de brottas med två styrande logiker: Rätten till undervisningstid är den ena logiken och den andra logiken är rätten att nå målen. Även om bägge framträder som betydelsefulla, att döma av intervjuutsagorna, blir målen ändå viktigare än undervisningstiden.

Ett annat dilemma blir att söka hinna med det som står i kursplanen och samtidigt sporra eleverna att nå sina mål och längre inom ramen för timplanen. Somliga lärare riktar en kritik mot att undervisningstiden i vissa ämnen inte går ihop med det centrala innehåll som det står att eleverna ska hinna lära sig, kort sagt att ”timplan och kursplan inte går ihop”.

Samtidigt belyser intervjustudien att det finns ett stort engagemang bland rektorer och lärare att i möjligaste mån ge eleverna den undervisningstid de har rätt till, eftersom de menar att det också spelar roll för elevernas kunskaper att de får sin undervisningstid.

Ett ytterligare dilemma handlar om att respondenterna tillsammans med eleverna tycks befinna sig i ett korsdrag mellan olika tidsnormer. Å ena sidan förväntas lärare att arbeta efter timplaner och scheman: Lära elever tidsdisciplinering i form av punktlighet och klocktid – ett modernt sätt att förhålla sig till tid. Å andra sidan fordras av både rektorer, lärare och elever att de ska vara flexibla och öppna för alla former av förändringar – ett senmodernt sätt att förhålla sig till tid med fokus på öppenhet, innovation, planeringsförmåga och individualisering.⁶¹ Som intervjustudien visar blir scheman som läggs i augusti snabbt inaktuella och måste ändras för att det uppstår nya behov och krav från elever eller lärare. När lärare blir sjuka, behöriga lärare eller vikarier saknas i ett ämne, så tvingas rektor och lärare att hitta nya lösningar

61 Se Bauman, Zygmunt. (2002) *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos. Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-identity. Self and Society in Late Modern Age*. Cambridge/Oxford: Polity press. Sennett, Richard (1999) *När karaktären krackelerar. Människan i den nya ekonomin*. Stockholm: Atlas.

på de problem som uppstår: från dag till dag, timme efter timme, minut för minut.⁶²

Vad denna studie visar är att skolans båda tidsnormer är nödvändiga på olika sätt. Tidsramar i form av timplaner och scheman är betydelsefulla för att kunna styra, planera och säkerställa undervisningen. Att det ändå får finnas utrymme för flexibilitet inom dessa ramar är viktigt för att den enskilda eleven ska få de timmar den behöver för att uppnå målen och ännu högre. Liksom det står i skollagen strävar lärare och rektorer i studien efter att hänsyn ska tas både till: ”*barns och elevers olika behov*” och ge barn och elever ”*stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt*”.⁶³

Sammanfattning

- Genomgående synliggör utsagorna från enkätsvar och intervjustudie att huvudmän och skolor saknar rutiner för att följa upp om elever under grundskoletiden får garanterad undervisningstid eller inte.
- På skolnivå blir bestämmelserna om garanterad undervisningstid och den nationella timplanen ett viktigt ramverk för utformningen av scheman. Rektorer och lärare uppfattar dessa som riktmärken och garanter för att ämnen inte försvinner och att elever ska få undervisningstid i alla ämnen.
- Intervjustudien åskådliggör att den garanterade undervisningstiden i realiteten spelar en undanskymd roll för intervjuade rektorers och lärares vardagliga arbete.
- Att söka säkerställa den garanterade undervisningstiden innebär inte automatiskt ett säkerställande av att eleverna når målen och av elevers resultat, varför rektorer och lärare ändå främst tycks ha målen i fokus snarare än timmarna dit.

62 Pedagogikforskaren Daniel Sundberg t.ex. beskriver hur modern tidsnormering i form av scheman och klocktid i skolan möter senmodernitetens krav på flexibilitet och ny typ av tidsdisciplinering. På samma gång som skolan inte kan överleva utan att det finns någon form av regularitet och temporal struktur, menar Sundberg, att skolan har till uppgift att förbereda eleverna på informations- och kunskapssamhället, präglad av individualisering och en annan typ av tidsnormer och mönster kopplade till det samtida arbetslivet. Forskarna Mats Sjöberg och Ingrid Westlund diskuterar också hur skolan färgas av spänning mellan modernitet och senmodernitet. (Sjöberg & Westlund 2005). Trots en förändrad syn på tid står ändå skolan kvar i en praxis bunden till schema och kalender. Samtidigt beskriver de att den ”pedagogiska tidtabellen” är på väg att byta fokus till elevens väg för att nå målen. Författarna talar om en ny riktning inom skolan baserad på att uppgiften får styra tiden och inte tvärtom. Elevens egen rytm styr hur mycket tid som går till uppgiften. Författarna ger exempel på hur man kan se uppgiftsorienteringen i dagens skola.

63 1 kap. 4 § skollagen (2010:800).

- I Skolverkets insamling av skolors planerade undervisningstid visar det sig att den planerade undervisningstiden endast skiljer sig marginellt från den garanterade undervisningstiden.
- Att ha en planerad aktivitet på schemat innebär inte alltid att eleverna i praktiken får sin utlovade undervisningstid. Det råder en diskrepans mellan planerad och faktisk undervisningstid på skolnivå. Det kan vara svårt att stämma av undervisningstiden mot timplanen med hjälp av scheman och därmed få en adekvat bild av hur det ”verkligen” ser ut, dvs. att eleverna har fått den undervisningstid de har rätt till.
- Studien visar att på grund av skolbyten eller andra omständigheter i skolan eller klassen riskerar eleverna att få mindre undervisningstid i olika ämnen, t.o.m. tappa ett helt ämne om de byter skola eller får läsa någonting två gånger. Någon dokumentation av antalet timmar som eleven fått i ett ämne eller om denne har fått den garanterade undervisningstiden i olika ämnen överlämnas inte, enligt respondenterna, annat än uppgifter om eleven har haft hög frånvaro.
- Särskilt känslig kan övergången mellan årskurs 5 och 6 bli, med anledning av att det centrala innehållet är angivet i läroplanen för intervallet 4–6. Skolpersonalen uttrycker osäkerhet kring var de ska lämna vid, respektive ta vid, för att det centrala innehållet ska hinnas med innan betygssättningen i årskurs 6.

Slutord

Skolverket finner det problematiskt att de undersökta huvudmännen och skolorna inte följer bestämmelserna om den garanterade undervisningstiden. Som empirin visar handlar det både om att följa upp att elever får den undervisningstid som de har rätt till och bestämmelserna om garanterad undervisningstid vid skolbyten. Att få mindre undervisningstid i ett ämne eller förlora ett helt ämne gör att elever riskerar att inte få likvärdiga förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt.

Skolverket anser därför att det finns all anledning att påminna om de bestämmelser om garanterad undervisningstid som finns, t.ex. att:

- huvudmannen har ett ansvar att systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen. Det är också huvudmannen som efter förslag av rektorn beslutar om fördelningen mellan årskurserna av undervisningstiden.⁶⁴

64 9 kap. 4 § skolförordningen.

- huvudmannen ska se till så att skolpliktiga elever som inte går i dess grundskola på något annat sätt får föreskriven utbildning.⁶⁵ Det kan till exempel ske genom att elever får utbildning i fristående skolor.
- huvudmän för fristående skolor har en skyldighet att meddela hemkommunen om en elev slutar eller börjar på en av huvudmannens skolor, alternativt om en elev är frånvarande i betydande utsträckning utan giltig orsak.⁶⁶
- bestämmelserna i 6 kap. 17 § och 18 § skolförordningen (2011:185) följs. Där står det uttryckligen att ett avgångsintyg ska utfärdas om en elev avgår från utbildningen hos en huvudman utan att slutbetyg utfärdas. Intyget ska innehålla uppgifter om den årskurs i vilken eleven slutat, tiden för avgången, de ämnen i vilka eleven undervisats, i förekommande fall senaste betyg i ämnen, och antal timmar undervisningstid som eleven erbjudits. Rektorn ska utfärda avgångsintyget.⁶⁷ Det ska sändas till elevens vårdnadshavare. Om det är känt var eleven ska fortsätta sin utbildning, ska intyget också sändas till huvudmannen för utbildningen.⁶⁸

65 7 kap. 21 § skollagen (2010:800).

66 7 kap. 22 § skollagen (2010:800).

67 6 kap 17 § skolförordningen (2011:185).

68 6 kap 18 § skolförordningen (2011:185).

Referenser

- Bauman, Zygmunt. (2002) *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-identity. Self and Society in Late Modern Age*. Cambridge/Oxford: Polity press.
- Lundahl, Lisbeth, Nyroos, Mikaela och Rönnberg, Linda (2005) När styrningen av tiden blir skolans och lärarnas sak. I SOU (2005:102) *Utan timplan – forskning och utvärdering. En antologi från Timplanedelegationen*. s. 55–76. Stockholm: Fritzes.
- Lärarnas riksförbund (2012) *Nationella timplaner – en förutsättning för likvärdig grundskola?* Rapport: 2012-01. Stockholm: Lärarnas riksförbund.
- Malmberg, Timo (2005) *Översyn av skolornas lokala timplane i Umeå*. Umeå: För- och grundskolekontoret, Umeå kommun. (otryckt rapport).
- Regeringen (2012) Proposition. 2012/13:64.
- Revisionskontoret, Stockholms stad (2005) *Granskning av elevernas garanterade undervisningstid och lärarnas arbetstider*. Dnr 420/68-05. Revisionsrapport Stockholm: Revisionskontoret, Stockholms stad.
- Sennett, Richard (1999) *När karaktären krackelerar. Människan i den nya ekonomin*. Stockholm: Atlas.
- Sjöberg, Mats & Westlund, Ingrid (red.) (2005) *Gränslösa tider och tidlösa gränser i skolans vardag*. Linköping: SkapandeVetande, Linköpings universitet.
- Skolinspektionen (2012) *Regelbunden tillsyn 2011*. Dnr 40-2012:1565. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket (2003) *Tid för lärande – Nationella kvalitetsgranskningar 2001–2002*. Skolverkets rapport nr 222. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2009) *Delredovisning av regeringsuppdrag (U2009/312/S)*.
- Skolverket (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.
- Skolverket (2012a) *Utökad undervisningstid i matematik – Hur en ökning av undervisningstiden kan användas för att stärka elevernas matematikkunskaper*. Skolverkets rapport nr 378. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2012b) *Allmänna råd om Arbetet med att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013) *Lärarnas yrkesvardag. En nationell kartläggning av grundskollärares tidsanvändning*. Skolverkets rapport 385. Stockholm: Skolverket.

SOU (2005:101) *Utan timplan – för målinriktat lärande*. Stockholm: Fritzes.

Sundberg, Daniel (2005) *Skolreformernas dilemman: en läroplansteoretisk studie av kampen om tid i den svenska obligatoriska skolan*. Växjö: Växjö University Press.

Bilaga 1. Data och metod

Om enkätundersökningen i kapitel 3

Kapitel 3 redovisar resultat från en enkätundersökning ställd till representanter för huvudmän inom grundskolan. Den handlar om hur den garanterade undervisningstiden i skolorna säkerställs och följs upp på huvudmannanivå. Syftet har varit att i enkäten ställa frågor kring hur *huvudmannen* reglerar och följer upp den garanterade undervisningstiden i skolorna. Därför har frågorna i denna enkätundersökning inte varit riktade till främst skolor och rektorer utan till skolledare på en mer övergripande nivå inom kommuner och organisationer.

I undersökningen inkluderades endast de skolhuvudmän som driver minst två grundskolor.⁶⁹ Enkäten skickades till 313 skolhuvudmän, både kommunala och enskilda.⁷⁰ 250 av dem besvarade enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 80 procent.

En förfrågan att fylla i en webbenkät skickades ut under augusti–september 2012 till den chef som har det övergripande ansvaret för grundskoleverksamheten, t.ex. chefen för barn- och utbildningsförvaltningen inom en kommun eller verksamhetschefen inom en privat organisation.

Antalet grundskoleelever som går i skolor som drivs av huvudmän med minst två grundskolor och som har svarat på enkäten är cirka 660 000. Nedan redovisas hur svarsfrekvensen ser ut från olika typer av huvudmän, indelade efter hur många skolor de driver. Notera att antalet huvudmän som tabellen bygger på är 313, dvs. enkätundersökningens urvalsram.

Tabell. Svarsfrekvenser för huvudmän med olika antal skolor samt antalet och andelen elever inom respektive storleksklass som dessa huvudmän ansvarar för

	Huvudmän		Elever	
	Antal	Andel	Antal	Andel
2–6 skolor	81	77	58 788	81
7–8 skolor	47	80	58 894	83
9–14 skolor	54	81	104 360	78
15–49 skolor	59	82	288 942	83
50– skolor	9	90	152 131	83
Totalt	250	80	663 115	82

Anm. Huvudmän med bara en (1) skola ingår inte i undersökningen.

⁶⁹ Skolor enbart för elever med särskilda behov, trots att de enligt den officiella statistiken räknas som grundskolor, är exkluderade (till exempel skolor knutna till behandlingshem).

⁷⁰ I tre fall gick enkäten ut till ansvarig grundskolechef för en hel skolkoncern, inom vilken flera skolhuvudmän ryms.

I tabellen ovan framgår att svarsfrekvensen var något högre bland de större huvudmännen, räknat i antal skolor. Den procentuella fördelningen av det totala antalet svarande på de olika storleksklasserna är dock likartad jämfört med motsvarande fördelning för det totala antalet huvudmän i urvalsramen. Drygt en fjärdedel av huvudmännen var sådana som drev minst 15 skolor, både bland gruppen som besvarat enkäten och urvalsgruppen i stort. I dessa skolor går två tredjedelar av det totala antalet elever inom undersökningens urvalsram.

De högre svarsfrekvenserna för stora skolhuvudmän betyder också en högre svarsfrekvens för kommunala huvudmän, jämfört med enskilda, eftersom kommunala huvudmän i genomsnitt är mycket större räknat i antal skolor. Även elevantalet per skola är i genomsnitt något högre bland kommunala huvudmän.

Om fallskolorna i kapitel 4

Kapitel 4 redovisar resultat från intervjuer med rektorer och lärare i ett antal grundskolor i olika delar av landet. De handlar om hur den garanterade undervisningstiden i skolorna säkerställs och följs upp på skolnivå. Kommuner och skolor har valts ut för intervjustudien utifrån att de sinsemellan skiljer sig åt i olika avseenden, dels beroende på hur den kommunala huvudmannen har besvarat enkätfrågorna, dels beroende på hur stora kommunerna är räknat i elevantal. För urvalet av skolor tillkommer ytterligare kriterier.

Tre frågor från enkäten har samkörts och omfattar svar endast från de kommunala huvudmännen, men beskriver även en del av de förutsättningar som gäller de fristående skolor som är belägna inom kommunens gränser.⁷¹ Frågorna det gäller handlar om det finns skrivna riktlinjer för uppföljning av undervisningstiden inom kommunen, om de administrativa systemen eller andra rutiner används för att följa upp undervisningstiden samt om det finns gemensamma timplaner för samtliga kommunala grundskolor inom kommunen (se fråga 2, 3 och 5 i enkäten i bilaga 2). De kommuner som har riktlinjer, använder administrativa system eller andra rutiner för uppföljning samt har en gemensam timplan har samlats i en grupp. De som saknar alla dessa tre komponenter i styrningen och uppföljningen av den garanterade undervisningstiden har hamnat i en annan grupp.

Inom respektive grupp har därefter två kommuner valts ut som skiljer sig från varandra vad gäller befolkningmängden, dvs. en till elevantalet liten eller genomsnittlig kommun respektive en stor kommun. I praktiken betyder det

71 Anledningen till att de kommunala huvudmännens svar har använts till urvalet är att de kommunala huvudmännens verksamheter är geografiskt avgränsade av kommungränserna. Enskilda huvudmän, i synnerhet de stora, kan däremot vara spridda över flera kommuner.

att två kommuner inom intervallet 1 000–4 000 elever har valts ut, respektive två kommuner inom intervallet 13 000–19 000 elever.⁷² Inom var och en av dessa fyra kommuner har tre grundskolor valts ut. I huvudsak har det gjorts genom att två skolor med årskurserna 6/7–9 ("mottagarskolor") valts ut och en skola med årskurserna 1–5/6 ("avsändarskolor"). Då det har varit möjligt har en skola valts som har en elevström riktad mot någon eller båda av de utvalda skolorna med de högre årskurserna. Sammantaget har alltså rektorer och lärare från 12 skolor intervjuats.

72 Den genomsnittliga skolkommunen i Sverige består av 3 064 grundskoleelever läsåret 2011/12.

Bilaga 2. Enkät

Enkät om garanterad undervisningstid

Till den chef inom er organisation som har det övergripande ansvaret för grundskolorna

1. Ange kontaktuppgifter

Uppgiftslämnarens funktion _____

Uppgiftslämnarens e-post _____

Uppgiftslämnarens telefon _____

Uppgiftslämnarens namn _____

2. Finns det inom er organisation skrivna riktlinjer för hur ni som huvudman ska följa upp den garanterade undervisningstiden i era grundskolor?

Det går bra att markera flera alternativ

Ja, framtagna på huvudmannanivå

Ja, framtagna på annan nivå, nämligen: _____

Nej

Vet inte

3. Använder ni som huvudman ett administrativt system eller andra rutiner för att följa upp den garanterade undervisningstiden i era grundskolor?

Ja, enbart för elevgrupper avgränsade av t ex klass, årskurs eller skolenhet

Ja, enbart för enskilda elever

Ja, både för elevgrupper och enskilda elever

Nej

4. På vilket sätt följer ert administrativa system eller era rutiner upp den garanterade undervisningstiden?

Det går bra att markera flera alternativ

Genom uppgifter om elevernas frånvaro

Genom uppgifter om elevernas måluppfyllelse

Genom annat sätt, nämligen: _____

5. Är timplanen gemensam för era grundskolor?

- Ja, för alla
- Ja, för en del av skolorna men inte alla
- Nej

6. Förändrades timplanen i någon av era grundskolor under vårterminen 2012?

Det går bra att markera flera alternativ

- Ja, genom skolans val
- Ja, genom en ökning av den totala undervisningstiden
- Ja, på annat sätt, nämligen: _____
- Nej, behov fanns inte
- Nej, av annan anledning, nämligen: _____
- Vet inte

7. Lämna gärna kommentarer till enskilda enkätfrågor eller ytterligare information

Enkät om garanterad undervisningstid

Till den chef som har det övergripande ansvaret för alla kommunala grundskolor inom kommunen

1. Ange kontaktuppgifter

Uppgiftslämnarens funktion _____

Uppgiftslämnarens e-post _____

Uppgiftslämnarens telefon _____

Uppgiftslämnarens namn _____

2. Finns det skrivna riktlinjer för hur ni som huvudman ska följa upp den garanterade undervisningstiden i de kommunala grundskolorna?

Det går bra att markera flera alternativ

Ja, framtagna på kommunstyrelsenivå eller motsvarande

Ja, framtagna på barn- och utbildningsnämndenivå eller motsvarande

Ja, framtagna på annan nivå, nämligen: _____

Nej

Vet inte

3. Använder ni som huvudman ett administrativt system eller särskilda rutiner för att följa upp den garanterade undervisningstiden i de kommunala grundskolorna?

Ja, enbart för elevgrupper avgränsade av t ex klass, årskurs eller skolenhet

Ja, enbart för enskilda elever

Ja, både för elevgrupper och enskilda elever

Nej

4. På vilket sätt följer ert administrativa system eller era rutiner upp den garanterade undervisningstiden?

Det går bra att markera flera alternativ

Genom uppgifter om elevernas frånvaro

Genom uppgifter om elevernas måluppfyllelse

Genom annat sätt, nämligen: _____

5. Är timplanen gemensam för de kommunala grundskolorna?

- Ja, för alla
- Ja, för en del av skolorna men inte alla
- Nej

6. Förändrades timplanen i någon av de kommunala grundskolorna under vårterminen 2012?

Det går bra att markera flera alternativ

- Ja, genom skolans val
- Ja, genom en ökning av den totala undervisningstiden
- Ja, på annat sätt, nämligen: _____
- Nej, behov fanns inte
- Nej, av annan anledning, nämligen: _____
- Vet inte

7. Lämna gärna kommentarer till enskilda enkätfrågor eller ytterligare information

Bilaga 3. Intervjuguider

Intervjuguide Rektor

Introduktion

- Om mig och Skolverkets studie
- Om rektorn, hur många år på skolan/tidigare erfarenheter

Ansvarsfrågan

- Vem är ansvarig för att den garanterade undervisningen säkerställs i skolan?
- Vem är ansvarig för fördelningen av den garanterade undervisningstiden?
- Hur ser ansvaret ut vad gäller fördelning mellan årskurser och ämnen?
- Hur ser processen med lärarna/fack ut vad gäller beslut om fördelning av tid?

Systemet

- Har er skola ett administrativt system/rutiner för att garantera/lägga ut undervisningstiden?
- Används ett administrativt system för att följa upp elevgrupper eller enskilda elevers faktiska undervisningstid?
Om ja, hur fungerar detta tycker du?
Om inte det fungerar, varför då? Finns det något du vill förbättra?
- Skiljer er skola sig från andra skolor inom kommunen gällande hur ni arbetar med detta?
Om ja, hur och varför? (medveten strategi?)

Uppföljning

- Hur följer er skola upp att en elev garanteras undervisningstid?
- Vem följer upp?
- Hur följer det administrativa systemet upp undervisningstiden (koppling till schema/frånvaro/måluppfyllelse)
- Används resultaten från uppföljningen i utvecklingen av det fortsatta arbetet/förbättringsarbete?
- Finns det en återkoppling till förvaltning eller nämnd?
Om ja, hur ser den ut?

- Skiljer er skola sig från andra skolor inom kommunen gällande hur ni arbetar med detta?

Om ja, hur och varför? (medveten strategi?)

- Finns det problem med att följa upp eleverna (och garantera att de får den tid de ska ha)?

Om ja, vilka är problemen och vad kan man göra åt dem?

- Hur ser du till så att elever som förlorar lektionstid kompenseras?

Olovlig frånvaro

- Vem beslutar att lektionerna ska ställas in?

- Hur följer er skola upp hur många lektioner som ställs in?

- Vilka rutiner finns när läraren är borta? (löser det internt på skolan/vikarie utifrån)

Fördelar/nackdelar – varför?

Dokumentation

- Finns det dokumentation/riktlinjer kring hur ni ska göra för att följa upp/ta tillvara erfarenheter mm?
- Dokumenteras uppföljningarna?

Timplanerna

- Vilka principer/ställningstaganden finns i kommunen/organisationen och på skolan kring fördelningen av den garanterade undervisningstiden?
- Finns det gemensamma (lokala) timplaner i kommunen/i organisationen? [eller timplanelös?]

Om nej, hur gör ni istället?

- När ändrades fördelningen av undervisningstiden senast? (ändring av "lokal timplan")

- Ändras de regelbundet? Varför har de ändrats?

- Bör de se annorlunda ut? Om ja, hur och varför?

- Används någon tid för skolans val?

Om ja, från vilket ämne har den tiden tagits?

- Vad innehåller skolans val på den här skolan?

Elevers resultat

- Vad tror du påverkar (spelar roll för) elevernas resultat?
- Vilken roll tror du tiden spelar för elevers resultat?
- Vilken roll tror du tiden spelar för elevers *ev. sjunkande* resultat?
- Vilka åtgärder kan enligt din mening förbättra *ev. sjunkande* resultat?
- Vad finns det för hinder för att detta ska kunna ske/genomföras?

Reflektion

- Hur tänker du kring begreppet undervisningstid?
- Vad tycker du om reglerna kring timplaner och garanterad undervisningstid (skollagen)?
- För att sammanfatta, hur gör *er* skola för att säkerställa elevernas garanterade undervisningstid?

Intervjuguide Lärare

Introduktion

- *Presentera oss*
- *Lärarna: Namn, ämne, åk, hur länge jobbat*

Inställda lektioner

- *Hur ofta ställs ordinarie lektioner in?*
Varför ställs de in? Vad anser ni om det?
- *Ställs delar av lektioner in?*
Varför? Vad anser ni om det?
- *Vem beslutar att lektionerna ska ställas in?*
- *Vad händer när ni blir sjuka? (Sätts vikarie in? Ämneslärare? Fast vikarie? Vikariepool?)*
Om inte vikarie sätts in, vad gör eleverna istället?
(Vad förväntas av eleverna?)
- *Vilka rutiner finns när vikarier inte sätts in?*
- *Dokumenteras elevernas uteblivna lektioner?*
- *Ges eleverna kompensation för utebliven lektion?*
Om ja, hur?

Ämnen

- Finns det något ämne som ställs in oftare än andra?

Om ja, varför ställs de in?

Vad anser ni om det?

Uppföljning

- Hur följer er skola upp hur många lektioner som ställs in?
- Hur följer er skola upp att eleverna får igen sina timmar?
Vem följer upp att de får igen sina timmar?
- Tycker ni att det är viktigt att de kan följas upp?
- Finns det svårigheter med att följa upp eleverna och garantera att de får den tid de ska ha?

I så fall, vilka är problemen och vad kan skolan göra åt det?

- Hur följer ni upp att *elever som bytt skola* får den garanterade undervisningstid de ska ha i de olika ämnena?

Om inte, varför?

Vad tycker ni om det?

Studieresultat

- Vad spelar undervisningstiden för roll för elevers resultat?
- Vad spelar undervisningstiden för roll för elevers ev. sjunkande resultat?
- Vilka åtgärder tror ni skulle kunna förbättra elevernas resultat?
Vilka hinder finns för att detta ska kunna ske/genomföras?

Reflektioner

- Hur tänker ni kring begreppet undervisningstid?
- Vad tycker ni om reglerna kring timplaner och garanterad undervisningstid (skollagen)?
- För att sammanfatta, hur gör *er* skola för att säkerställa elevernas garanterade undervisningstid?

Bilaga 4. Skollag och skolförordning

Skollagen (2010:800)

1 kap. Inledande bestämmelser

Definitioner

3 § I denna lag avses med

(...)

– *undervisning*: sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden,

Syftet med utbildningen inom skolväsendet

4 § Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare.

2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

Huvudmannens ansvar för utbildningen

8 § Huvudmannen ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i denna lag, föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen och de bestämmelser för utbildningen som kan finnas i andra författningar.

LEDNINGEN AV UTBILDNINGEN

Rektor och förskolechef

10 § Rektorn och förskolechefen beslutar om sin enhets inre organisation och fattar i övrigt de beslut och har det ansvar som framgår av särskilda föreskrifter i denna lag eller andra författningar. Rektorn och förskolechefen får uppdra åt en anställd eller en uppdragstagare vid förskole- eller skolenheten som har tillräcklig kompetens och erfarenhet att fullgöra enskilda ledningsuppgifter och besluta i frågor som avses i första stycket, om inte annat anges.

4 kap. Kvalitet och inflytande

Huvudmannanivå

3 § Varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

Enhetsnivå

4 § Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3 § ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå. Kvalitetsarbetet på enhetsnivå ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet.

Rektorn och förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbete vid enheten genomförs enligt första och andra styckena.

7 kap. Skolplikt och rätt till utbildning

ANSVAR FÖR ATT SKOLPLIKTEN FULLGÖRS

Hemkommunens ansvar

21 § Hemkommunen ska se till att skolpliktiga barn som inte går i dess grundskola eller grundsärskola på något annat sätt får föreskriven utbildning

Huvudmannens ansvar

22 § Kommunen ska se till att eleverna i dess grundskola och grundsärskola fullgör sin skolgång. Huvudmannen för specialskolan och huvudmannen för sameskolan ska se till att elever i utbildning under deras ledning fullgör sin skolgång.

När en skolpliktig elev börjar eller slutar vid en fristående skola eller utan giltig orsak är frånvarande i betydande utsträckning från obligatoriska inslag, ska huvudmannen snarast lämna uppgift om detta till hemkommunen.

10 kap. Grundskolan

Undervisningstid

5 § Den totala undervisningstiden för varje elev ska vara minst 6 665 timmar.

Ytterligare bestämmelser om fördelning av undervisningstiden (timplan) finns i bilaga 1.

Bemyndiganden

6 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om

1. undervisningstid utöver vad som följer av 5 §,
2. avvikelser från 4 § och från timplanen för fristående skolor med särskild pedagogisk inriktning och för särskilda utbildningar,
3. andra begränsade avvikelser från 4 § och från timplanen utöver vad som följer av 3 kap. 12 § (anpassad studiegång) eller 7 kap. 9 § andra stycket (integrerad undervisning), om det finns särskilda skäl, och
4. undantag från skyldigheten att tillämpa timplanen.

6 a § Regeringen får meddela föreskrifter om särskild utbildning i form av en förberedande dansutbildning i grundskolan.

Föreskrifter om sådan utbildning som regeringen meddelar i förordning får avvika från bestämmelserna i denna lag. Lag (2010:1997).

Skolförordningen (2011:185)

3 kap. Lärotider

Skolarbetets förläggning

4 § Elevernas skolarbete ska förläggas måndag–fredag och vara så jämnt fördelat över dessa dagar som möjligt.

Antalet skoldagar i veckan får begränsas till fyra för en grupp elever i årskurs 1 eller 2, om det finns särskilda skäl.

6 kap. Betyg

Avgångsintyg

17 § Ett avgångsintyg ska utfärdas

1. om en elev avgår från utbildningen hos en huvudman utan att slutbetyg utfärdas, eller
2. när en elev i sameskolan avgår från utbildningen innan eleven har gått ut årskurs 6.

Intyget ska innehålla uppgifter om

1. den årskurs i vilken eleven slutat,
2. tiden för avgången,
3. de ämnen i vilka eleven undervisats,
4. i förekommande fall senaste betyg i ämnen, och
5. antal timmar undervisningstid som eleven erbjudits.

Rektorn ska utfärda avgångsintyget.

18 § Ett avgångsintyg ska sändas till elevens vårdnadshavare. Om det är känt var eleven ska fortsätta sin utbildning, ska intyget också sändas till huvudmannen för utbildningen.

9 kap. Grundskolan

UTBILDNINGENS INNEHÅLL OCH OMFATTNING

Undervisningstid

3 § I bilaga 1 till skollagen (2010:800) finns bestämmelser om fördelning av den garanterade undervisningstiden (timplan).

Huvudmannen får besluta om ytterligare undervisningstid utöver den garanterade undervisningstiden.

4 § Huvudmannen beslutar efter förslag av rektorn om fördelning mellan årskurserna av undervisningstiden

Skolans val

9 § I timplanen anges ett antal timmar som får användas för skolans val. Utrymmet för skolans val ska användas för undervisning i ett eller flera ämnen.

Rektorn beslutar om hur utrymmet för skolans val ska användas. Rektorn får inte uppdra åt någon annan att fatta sådana beslut.

UTBILDNING UTAN TIMPLAN

Medgivande

23 § Statens skolinspektion får efter ansökan besluta att en huvudman får bedriva utbildning i grundskolan utan att tillämpa timplanen om

1. huvudmannen har godtagbara pedagogiska eller organisatoriska skäl för att bedriva sådan utbildning, och
2. eleverna ges förutsättningar att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås i samtliga ämnen och i övrigt utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Medgivandet ska avse en eller flera bestämda skolenheter. Medgivandet får förenas med villkor.

Övergångsbestämmelser

8. En kommun som vid utgången av juni 2011 deltar i försöksverksamhet enligt förordningen (1999:903) om försöksverksamhet med utbildning utan timplan i grundskolan får fortsätta att bedriva utbildning i grundskolan utan att tillämpa timplanen i bilaga 1 till skollagen (2010:800) i den omfattning som följer av beslutet om deltagande i försöksverksamheten.

9. En huvudman för en fristående grundskola som vid utgången av juni 2011 bedriver utbildning med en fördelning av undervisningstiden som avviker från timplanen i bilaga 3 till skollagen (1985:1100) får fortsätta att bedriva utbildning i grundskolan utan att tillämpa timplanen i bilaga 1 till skollagen (2010:800).

10. En huvudman som med stöd av 8 eller 9 bedriver utbildning i grundskolan utan att tillämpa timplanen i bilaga 1 till skollagen (2010:800) ska anmäla detta till Statens skolinspektion före utgången av 2011. Om det föreligger förutsättningar för återkallelse enligt 9 kap. 24 § får Skolinspektionen besluta att huvudmannen från och med en viss tidpunkt ska tillämpa timplanen.

Hur styrs, planeras, säkerställs och efterlevs den garanterade undervisningstiden i grundskolan? Detta är frågor som tas upp i denna rapport ur ett huvudmänna- och skolperspektiv.

Resultaten visar att huvudmän och skolor saknar rutiner för att följa upp om elever under grundskoletiden får sin garanterade undervisningstid. I skolan spelar den garanterade undervisningstiden en undanskymd roll för intervjuade rektorers och lärares vardagliga arbete. Istället fokuserar de på att eleverna når målen. Det hänger samman med skolvardagens ständigt skiftande förutsättningar och att skolpersonalen står inför olika slags dilemman som gör att det kan vara svårt att garantera elever undervisningstid.

Studien lyfter fram att t.ex. skolbyten bidrar till att elever riskerar att få mindre undervisningstid i olika ämnen på grund av att olika huvudmän kan ha olika timplaner och rutiner vid överlämnandet av elever.

Att få mindre undervisningstid i ett ämne gör att elever riskerar att inte få likvärdiga förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt, konstaterar rapporten.

Skolverket

www.skolverket.se